

Obligatorisk erklæring

Navn: Jonas Bodin
Navn på studiet: Master i diakoni
Navn på eksamen: Pilgrimsvandring som ett rum för diakoni
Emnekode: Madia 599
Innleveringsfrist: 2016-05-18, 15.00
Antall ord: 23 115

Eksempler på fusk i forbindelse med oppgaver og hjemmeeksamener:

- gjengivelse av stoff/materiale hentet fra lærebøker, andre fagbøker, tidsskrifter, egne eller andres oppgaver osv. som er framstilt uten kildehenvisning og klar markering av at det er sitater
- besvarelse eller tekst som er hentet fra internett og utgitt som egen besvarelse
- besvarelse som i sin helhet er brukt av studenten ved en tidligere eksamen
- besvarelse som er brukt av en annen person ved en tidligere eksamen
- besvarelse som er utarbeidet av en annen person for studenten
- innlevert arbeid av praktisk eller kunstnerisk art som er laget av andre enn studenten selv
- samarbeid som fører til at en besvarelse i det alt vesentlige er lik en annen besvarelse til samme eksamen der det kreves individuelle besvarelser

Retningslinjer om fusk finner du her:

- lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler § 4-7 og § 4-8
- forskrift 11. desember 2015 nr. 1665 om opptak, studier, eksamen og grader ved VID vitenskapelige høgskole § 30
- retningslinjer for behandling av fusk eller forsøk på fusk ved VID vitenskapelig høgskole fastsatt 18. desember 2015.

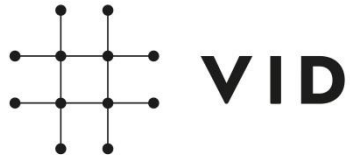
Ved å signere med navn erklærer jeg å være kjent med VID vitenskapelige høgskoles retningslinjer om plagiering og fusk, og at min besvarelse er i samsvar med disse bestemmelsene.

Navn: Jonas Bodin

Masteroppgaver med karakteren A-C:

Jeg samtykker i at min masteroppgave publiseres i VID vitenskapelig høgskole åpne elektroniske arkiv (VID OPEN):

Sett kryss Ja: Nei:

Pilgrimsvandring som ett rum för diakoni

Hur kan pilgrimsarbeite forstås utifrån Svenska kyrkans grund-
läggande oppgitt att bedrive diakoni?

Jonas Bodin

VID vitenskapelige høgskole

Diakonhjemmet Høgskola

Masteroppgave

Master i diakoni

Antall ord: 23 115

18 maj 2016

Innehållsförteckning

Obligatorisk erklaring.....	1
Innehållsförteckning.....	3
Abstract	6
Förord	7
1 Inledning	8
1.1 Syfte och frågeställning	9
1.2 Uppsatsens struktur.....	9
2 Pilgrimsvandring i historia och nutid.....	11
2.1 Pilgrimsvandring genom historien.....	11
2.2 Pilgrimsrörelsen en svensk utblick 1985-2015.....	14
3 Metod	19
3.1 Urval	20
3.2 Datainsamling	21
3.3 Databearbetning.....	22
3.4 Förförståelse	23
3.5 Forskningsetiska överväganden.....	23
4 Tidigare forskning.....	25
4.1 Internationell pilgrimsforskning	25
4.2 Svensk pilgrimsforskning	28
4.3 Motiv för pilgrimsfärder	30
4.4 Erfarenheter av pilgrimsvandring	31
5 Teori.....	33
5.1 Diakoni	33
5.2 Den diakonala handlingens rum	36
5.3 Diakonins horisontala dimension	41
5.4 Diakonins vertikala dimension och andlig träning	43
6 Resultat	46

6.1	Beskrivning av informanternas bakgrund.....	46
6.2	Hur beskriver informanterna pilgrimsvandring.....	47
6.2.1	Pilgrimsvandringens inre kännetecken.....	48
6.2.2	Pilgrimsvandringens yttre kännetecken	49
6.3	Informanternas reflektioner om diakoni utifrån pilgrimsperspektiv	50
6.3.1	Diakonal hållning	50
6.3.2	Diakoni som aktivitet	51
6.3.3	Diakoni - att våga gå in i nya rum.....	52
6.3.4	Pilgrimsvandring och diakonins vertikala och horisontala dimension.....	53
6.4	Hur kan pilgrimsarbete förstås som diakoni i Svenska kyrkan?	54
6.4.1	Pilgrimsarbete som metod för livstolkning och andlig fördjupning	54
6.4.2	Pilgrimsarbete som metod för att uppnå läkedom och hälsa.....	55
6.4.3	Pilgrimsarbete som metod för att främja gemenskap.....	56
6.4.4	Pilgrimsarbete som metod/hjälp för att gå över gränser	56
6.4.5	Pilgrimsarbete som förkroppsligad eller inkarnerad diakoni	58
6.5	Utmaningar för att forma ett diakonalt pilgrimsarbete	59
6.5.1	Som arrangör	59
6.5.2	I spänningsfältet mellan livstolkning och samhällsengagemang	60
6.6	Motiv för att Svenska kyrkan satsar på pilgrimsarbete	61
6.6.1	För att fånga tidsandan	61
6.6.2	För att det gör kyrkan synlig och tydlig	62
6.6.3	För att det är strategiskt och kostnadseffektivt.....	63
7	Analys	65
7.1	Pilgrimsvandring som diakonalt rum	65
7.2	Pilgrimsvandring som verktyg för att nå möjligheternas rum.....	66
7.3	Vad händer i pilgrimsvandringens rum	68
8	Diskussion.....	70
8.1	Pilgrimens sju nyckelord	70

8.2	Pilgrimsvandring och diakoni.....	70
8.3	Pilgrimsvandring som rum	71
8.4	Möjliga vägar framåt/utvecklingspotential för diakonala vandringar	73
9	Litteraturförteckning	75
10	Figurförteckning.....	80
11	Appendix	81
11.1	Intervjuguide.....	81

Abstract

This essay treats how pilgrimage can be viewed in the perspective of diaconia. The essay is based upon 17 interviews with persons responsible for pilgrimage in the Church of Sweden. The method is based on qualitative hermeneutic discipline.

The main question in this essay was how can pilgrimage be understood in perspective of the Church of Sweden's fundamental mission to conduct diaconia? The result of this study is that pilgrimage can be seen as a room for diaconia. The main theory used for explaining this is Marianne Nygaard's model for "Spaces of Possibilities". The informants reflect upon the concepts pilgrimage and diaconal work and concludes in that diaconia and pilgrimage is closely related to each other. There are similarities in those two concepts, the similarities can be explained as of the outcome of pilgrimage often is what the diaconal work try to achieve (spiritual growth, health, fellowship/community). In the results there are a presentation of some challenges for the organizer that the informants describe when trying to form a diaconal pilgrimage. And this part of the essay is concluded with some reasons as the informants understand it for why the Church of Sweden do focusing resources on working with pilgrimage.

Keywords: Pilgrimage, diaconia, diaconal work, "Spaces of Possibilities"

Förord

Denna uppsats inom ämnet diakonivetenskap skrivs vid VID vitenskapelige høgskole, tidigare Diakonhjemmet i Oslo i samarbete med Ersta Sköndal högskola. Dessa högskolor har tvärvetenskaplig inriktning inom områdena social- och samhällsvetenskap, hälsovetenskap och pedagogik samt teologi.

Ett tack vill jag ge alla de informanter som bidragit till denna uppsats. Tack för att ni tog er tid att svara på alla mina frågor.

Tack till alla mina medstudenter på Diakonhjemmet högskola som lyssnat på mina vändor med uppsatsarbetet och kommit med viktiga synpunkter, särskilt tack till er som jag var på skrivseminarium med och som gav mig ökat självförtroende att skriva.

Ett stort tack vill jag rikta till min handledare Annette Leis-Peters som varit mig till stort stöd under skrivprocessen med denna uppsats. Tack för alla värdefulla kommentarer och vänliga ifrågasättanden.

Ett ytterligare tack vill jag rikta till Ersta Sköndals högskolas diakoniforskningsseminarium som vid flera tillfällen granskat och gett värdefull feedback under forskningsprocessen.

Dessutom vill jag tacka min fru och livskamrat som stått ut med alla böcker som invaderat vårt hem och bitvis ockuperat de fria ytorna runt om i vårt hem.

Stockholm den 16 maj 2016

Jonas Bodin

1 Inledning

Sedan mitten av 1990-talet har pilgrimsrörelsen varit växande och har nu blivit lite av en folk-rörelse i Sverige och Norden. Pilgrimsrörelsen har sina rötter i kristen tro och pilgrimscentrum startas runt om i landet av stift och församlingar. Många pilgrimsleder märks ut runt om i landet och fler och fler kilometer pilgrimsvandras varje år.

En av de första pilgrimsvandringarna författaren gjorde var år 2000. En 21 dagar lång pilgrimsvandring i Jesu fotspår genom det Heliga landet. Efter denna pilgrimsvandring har författaren varit med på vandringar i Sverige, Norge, Israel och Spanien. I Sverige har det varit en och tvådagarsvandringar många gånger. I Norge 2013 en 42 dagar lång pilgrimsvandring från Oslo till Trondheim. I Israel vandrade författaren återigen i Jesu fotspår 2014 och mötte många nybyggda murar som hindrade pilgrimer och andra att ta sig fram över landet. I Spanien har författaren vid ett flertal tillfällen gått de sista 110 kilometrerna in till Santiago de Compostela, både från Sarria och från Ferrol.

2010 vigdes författaren till diakon och redan under utbildningen till diakon såg han hur nära pilgrimsvandring och diakoni ligger varandra. De handlar båda om att möta andra människor, gå över gränser och samtala om livets stora frågor.

Sedan november 2011 har författaren arbetat som diakon på Stockholms pilgrimscentrum i Tyresö. I uppdraget ligger att vara både diakon och pilgrim. Författaren använder pilgrimsvandring som en metod för diakonalt arbete. I uppdrag ingår att leda både korta och längre pilgrimsvandringar och att utbilda pilgrimsledare som i sin tur kan leda pilgrimer på vandring. Författaren pilgrimsvandrar med människor i olika åldrar, från konfirmander och ungdomar till vuxna och pensionärer. Under våren 2012 gick författaren kursen "Pilgrimsfärder i historia och nutid" på Uppsala universitet om 15 hp. Denna kurs avslutade författaren med en studie om erfarenheter av att vandra till Santiago de Compostela. Där framkom att pilgrimsvandring bl.a. kan ge deltagarna nya perspektiv på sina liv, vilket kan leda till att de samlar kraft och mod till att göra nya livsval.

Pilgrimsrörelsen är en växande företeelse i Sverige och i Norden. Kanske kan den korsbefrukta med kyrkans diakonala arbete och på så sätt öka kyrkans relevans i människors liv? Kan pilgrimsrörelsen vara en rörelse som går över gränser och arbetar profetiskt mot samhällets orättvisor? Kan pilgrimsrörelsen förstås som en form av diakoni?

1.1 Syfte och frågeställning

Sedan utbildning till diakon har författaren funderat över vilka metoder det finns för att bedriva diakonalt arbete. Författaren har arbetat i en mindre församling i en liten stad och där under 2,5 år byggt upp ett diakonalt arbete från grunden. Författaren har sedan haft förmånen att jobba i en församling i närförort till storstaden och där förena diakonalt arbete med pilgrimsarbete under 5 år. Utifrån dessa erfarenheter har författaren noterat att det ideella engagemanget inom både diakoni och pilgrimsrörelsen är stort och att likheter finns mellan dessa två inriktningar. Deltagare inom både diakonalt arbete och pilgrimsvandring har vittnat om att de genom att engagera sig i dessa aktiviteter fått nya perspektiv på sina liv.

Utifrån ovanstående går det att ställa många olika frågor varav två lyder som följande:

Är det så att kyrkan medvetet anställer personer för att arbeta med diakonalt arbete och pilgrimsarbete för att kyrkan vill främja de effekter som detta arbete ger? Är det de anställda prästerna och diakonerna som tar fram metoder att arbeta för att uppfylla sitt kall och vigningsslöften?

Detta leder vidare till frågeställningarna:

Frågeställning

Huvudfrågeställningen är som följer:

Hur kan pilgrimsarbete förstås utifrån Svenska kyrkans grundläggande uppgift att bedriva diakoni?

Som underfrågor finns följande frågor:

- Hur ser pilgrimsledare i Svenska kyrkan på begreppen diakoni och pilgrimsvandring?
- Vilka motiv finns till att Svenska kyrkan satsar på pilgrimsarbete?
- Hur kan pilgrimsarbete förstås som Svenska kyrkans diakoni?
- Hur kan ett diakonalt pilgrimsarbete utformas?

1.2 Uppsatsens struktur

Denna uppsats börjar i kapitel 1 med syfte och frågeställning för att sedan gå vidare i kapitel 2 till att beskriva pilgrimsvandringens historiska framväxt. Sedan redogörs i kapitel 3 för de metodologiska val som författaren gjort, samt forskningsetiska övervägningar. Kapitel 4 berör den tidigare forskningen inom fältet och motiv till och erfarenheter pilgrimsvandring sett ur olika forskares perspektiv. Kapitel 5 belyser diakonibegreppet utifrån olika synvinklar i rela-

tion till pilgrimsvandring. I kapitel 6 redovisas de empiriska resultaten av studien, detta kapitel börjar med att presentera informanterna och sedan informanternas syn på pilgrimsvandring. Efter detta presenteras informanternas reflektioner om diakoni utifrån ett pilgrimspektiv. Sedan beskrivs hur informanterna ser på pilgrimsarbete i relation till Svenska kyrkans diakoni. Efter det beskrivs utmaningar som informanterna ser med att forma ett diakonalt pilgrimsarbete. Som avslutning på resultatpresentationen beskrivs informanternas syn Svenska kyrkans motiv till att satsa på pilgrimsarbete. I kapitel 7 sätts informanternas uttalanden om pilgrimsvandring i samband med de diakonala teorier som presenterades i kapitel 5. I kapitel 8 diskuteras "pilgrimens sju nyckelord" som format den Svenska pilgrimsrörelsen och pilgrimvandringens rum för att avsluta med förslag möjliga framtidspotential för diakonala vandringar och möjliga framtida forskningsuppslag.

2 Pilgrimsvandring i historia och nutid

I följande kapitel beskrivs pilgrimsvandring i kristen kontext utifrån ett historiskt perspektiv och avslutar med en utblick över pilgrimsvandring i Sverige de senaste 30 åren.

2.1 Pilgrimsvandring genom historien

” – Vi är gjorda för att gå, det är så konstruktören tänkt sig.” (Lagercrantz, 2007, p. 51). Enligt pilgrimsprästen Hans-Erik Lindström (Lindström, 2005, pp. 14-18) är människan under sin livsvandring ständigt i samspel med klanen eller folket och det gudomliga. Vidare skriver han att religionsforskare hävdar att pilgrimsvandringar är en av de äldsta och mest grundläggande former som finns för äkta och levande religiositet. Forskarna Simon Coleman och John Elsner skriver att människor i alla tider har vandrat till olika platser nära eller långt borta för möta det gudomliga (Coleman, 1995). De konkluderar med att pilgrimsvandra är en del av alla världens stora levande religioner och har varit så i alla tider.

Pilgrimsfärder har genom historien alltid gått till platser som ansetts vara speciella eller heliga. Platser där viktiga saker hänt eller kända personer levat. I den kristna pilgrimstraditionen är Jerusalem och Rom de viktigaste och mest besökta platserna. Santiago de Compostela nordvästra Spanien är idag den tredje mest besökta pilgrimsorten i den kristna pilgrimsstatistiken (Bradley, 2009). Genom historien har olika platser och kyrkor haft olika status och roll för pilgrimsfärderna. Politik, ekonomi och religiösa föreställningar har under århundradena underlättat och försvårat pilgrimsfärderna till de olika platserna.

Under de tre första århundradena efter Jesu födelse ägnar sig kristna inte åt att pilgrimsvandra till speciella platser för att komma närmare Gud. Detta var något som den judiska traditionen påbjöd, som de första kristna tog avstånd ifrån. Olika citat av Jesus tas under de första århundradena som intäkt för att man inte ska göra pilgrimsfärder till olika platser och ära gamla profeters gravar (Coleman, 1995, p. 80). De kristna var inriktade på att missionera och förkunna ”Ordet” och inte att besöka särskilda platser för att där komma närmare Gud (Bartholomew, 2004, pp. 73-77). Under denna tid var det oroligt i medelhavsområdet vilket också bidrog till att minska intresset att ge sig ut på vandring till olika platser som betraktades som heliga.

Under början av trehundralet började kristna att söka andlig vägledning hos ökenfäder och ökenmödrar, dvs. eremiter som bosatt sig i öknar långt från städernas liv och människor för att söka Guds närvaro. Kejsar Konstantin den store (272-337) utfärdade toleransediktet i Milano 313 vilket gjorde att det blev tillåtet att vara kristen och att de kristna fritt fick utöva sin religion (Ewald, 1996). Kejsar Konstantin blev år 330 ensam kejsare över hela romarriket och

behövde ena riket politiskt. Som en del av denna process gjorde han kristendomen till statsreligion och byggde kyrkor för att markera de olika historiska platserna där Jesus föddes, dog och återuppstod och for upp till himlen. Senare tillkom ett antal andra platser som Konstantin tillsammans med sin mor Helena lät uppföra under trehundralet (Bartholomew, 2004, p. 81).

Omkring år 380 åkte en kvinna på pilgrimsfärd till det heliga landet för att genom bön, bibelstudier och besök på de olika bibliska platserna få en större insikt i och förståelse av kristen tro. Hennes upplevelser finns delvis bevarade i "Resebrev från det heliga landet" (Egeria, 2007). Egeria kan betraktas som vattendelare för en ny syn på pilgrimsvandring inom kristendomen. Den nya synen innebar att det är viktigt att besöka olika platser och få en sinnlig upplevelse av hur det kunde se ut och vara när Jesus vandrade där.

Samtida med Egeria är Gregorius av Nyssa, en grekisk biskop och kyrkofader. Han kritiserade pilgrimsfärder till Jerusalem p.g.a. att pilgrimerna som åkte dit inte visade tecken på en frommare livsstil efter att de kommit hem igen. Till grund för detta har han sin egna upplevelse och erfarenhet av att hans tro på Kristus inte ökade efter att han själv varit i Jerusalem. Sedan konkluderar han sin kritik med att man kommer inte närmare Gud genom att förflytta sig till en ny plats (Farley, 2014, p. 18).

Samma kritik framförs även på 2000-talet. Detta uttrycks av Bartholomew som att det är viktigt att den som längtar efter helighet strävar efter det på rätt sätt. Han skriver:

vi måste försäkra oss om att föremålet för vår tro är Gud själv som uppenbarats i Jesus Kristus, och inte något objekt eller en någon plats nära sammankopplat med det, som kan göra anspråk på att vara Gud. För Gud ensam är värd att lovsjungas. Helighet är inte en kvalitet som kan beröras, men en livsstil att leva (Bartholomew, 2004, p. 89).

Fram till år 638 är Jerusalem under kristet styre men detta år intog kalif Omar Jerusalem och det blev muslimskt. Detta gjorde att det blev svårare att vara kristen i landet och pilgrimsfärder till Jerusalem blev svårare att genomföra. År 1095 predikade påven Urban II korståg för att befria det Heliga landet från araberna och skydda de kristna pilgrimerna. Korsfararna betecknades som pilgrimer och kyrkan garanterade dem förlåtelse för sina synder om de for på korståg. Korstågen medförde stora massakrer där de drog fram mellan 1095~1250 (Coleman, 1995, pp. 94-96).

De som pilgrimsvandrade under medeltiden var både kvinnor och män, bönder och borgare, fattiga och rika, sjuka och friska. På pilgrimsvandringen kunde de mötas över gränser och köns-, lands-, språk- och klassgränser gick att överbrygga. Under senmedeltiden deltog mel-

lan 30 och 50 procent av den vuxna befolkningen i Europa under sin livstid någon eller några i pilgrimsvandringar (Wadensjö, 1998, p. 11). Medeltidens pilgrimer reste till en helig plats för att utöva en andaktsstund, varpå de i regel reste hem igen. Den heliga platsen kunde var i grannbyn eller någon av de stora pilgrimsorterna.

Motiven till att pilgrimsvandra har alltid varit mycket olika. Under medeltiden ville en del bryta upp från vardagens slit och se något annat, en del ville fördjupa sina andliga erfarenheter och en del vandrade som botgöring för olika brott (Lindström, 2005, p. 18). Men det kunde också vara i förhoppning om att bli helad från en sjukdom eller skada eller bearbeta en nära anhörigs död. Ibland kunde sändebud och personer som var på uppdrag ute i Europa passa på att besöka vallfärdsorter längs vägen. Därtill kom i vissa fall de pilgrimer som bara följde som ett slags resällskap till personer som hade en direkt avsikt med pilgrimsfärden. Det fanns även sådana pilgrimer som reste som ställföreträdare för någon annan. De fick betalt för att pilgrimsvandra i någon annans ställe. En pilgrimsfärd under medeltiden kanske var en form av korståg för att besegra muslimerna eller kanske bara en from resa för att komma närmare Gud eller kanske både och.

I och med reformationen på 1500-talet förändras pilgrimsvandrandet i norra Europa. Martin Luther förkastade inte själva idén att pilgrimsvandra utan de missbruk som förekom i samband med detta, t.ex. avlatshandel (Aurelius, 2014). Gustav Vasa förstatligade kyrkan, förbjöd pilgrimsvandringar och tog kyrkans rikedomar i anspråk så att riket kunde expanderas. När klostren stängdes som har haft hand om rikets fattigvård och sjukvård erkände kungen statens skyldighet för en viss "välfärd" dvs. huvudmannaskapet för hospital och anstalter för sjuka och fattiga (Junestav, 2008). Statens ansvar för de sjuka och fattiga ledde till att lagar stiftades som tvingade dem att jobba och inte bara driva runt. Detta förde vidare till lösdrivarlagen som instiftas år 1885. Lösdrivarlagen var i bruk fram till 1982 då socialtjänstlagen instiftas och lösdrivarlagen upphörde (Edman, 2008). En tolkning av detta skulle kunna vara att det i princip var olagligt att pilgrimsvandra fram till 1982.

Med reformationen till hjälp bröt kungar och furstar med den katolska kyrkan. Hela infrastrukturen kring pilgrimsrörelsen slogs genom detta sönder och försvårades genom att gränser uppstod mellan kungariket och furstendömen.

Förutsättningarna för dagens pilgrimer att ta sig ut på vandring har förbättrats avsevärt de sista årtiondena. Dels har svenskarna från den 1 januari 1978 fem veckors lagstadgad semester (Sandell & Sörlin, 2008). Dels har priset på att resa med tåg, bil, flyg och båt sjunkit och

detta kombinerat med framväxten av internet och onlinebeställningsmöjligheter har medfört att individen kan beställa och skräddarsy sina egna resor utan inblandning av resebyråer (Löver, 2008, p. 28). Dessutom finns det i dagsläget många berättelser om pilgrimsvandring både i böcker, tidningar, filmer och i sociala media.

Pilgrimsvandring i kristen kontext har genom historien påverkats av yttre omständigheter som underlättat eller försvårat människans rörlighet (krig, politik och ekonomi). Dessutom har olika teologiska föreställningar påverkat huruvida människor motiverats till att pilgrimsvandring sker eller inte. Från att ha varit förbjudet och försvunnet är pilgrimsvandring återigen tillbaka som ett fenomen.

2.2 Pilgrimsrörelsen en svensk utblick 1985-2015

Det har under den aktuella tidsperioden 1985-2015 inte i Svenska kyrkan funnits någon post eller funktion som samordnar pilgrimsarbetet på nationell nivå. Det närmaste nationell samordning som har funnits är en ideell ekumenisk förening som primärt har till uppgift att bevakna märkning av S:t Olofsleder. Denna förening har i skrivande stund sitt säte i Vadstena där också Svenska kyrkan i Linköpings stift driver ett pilgrimscentrum. Att teckna en bild över en gräsrotsrörelse utan centralstyrning är komplicerat och kan inte rymma alla aspekter av fenomenet. Denna utblick och historieteckning över pilgrimsrörelsen i Sverige vill ändå visa på mönster av en rörelse som vuxit och fortsätter att växa.

I framställningen har medvetet valts att fokusera på att beskriva hur pilgrimsrörelsen vuxit fram från eldsjälares engagemang till att ha blivit lite av en rörelse för många. I framställningen fokuseras pilgrimsrörelsen utifrån Svenska kyrkans perspektiv. Fenomenet pilgrimsvandring har förändrats över tid vilket har valts att visas genom att lyfta fram statistik över pilgrimsvandrande till Santiago de Compostela och i Svenska kyrkan. Till sist görs några nedslag som visar hur pilgrimsvandring blivit mer medialt accepterat och något av en mainstreamrörelse.

I Sverige finns idag ingen komplett förteckning över alla församlingar, föreningar och intressenter som anordnar pilgrimsvandringar och bygger pilgrimsleder. Många pilgrimsleder finansieras med hjälp av EU-medel genom olika projekt. För en möjlig översikt av pilgrimsleder och pilgrimscentra kan Pilgrim i Sveriges hemsida vara till hjälp (www.pilgrimisverige.se).

Från mitten av 1980-talet till mitten av 1990-talet är pilgrimsintresset lågt och kan mest betraktas som eldsjälares aktiviteter och initiativ.

1985 blev gamla staden i Santiago de Compostela inskrivet på Unescos världsarvslista. Paulo Coelho gjorde året efter en pilgrimsfärd som resulterade i boken "Pilgrimsresan" som gavs ut 1987. Detta är en av de första vitt spridda reseskildringarna av en pilgrimsfärd till Santiago de Compostela i modern tid.

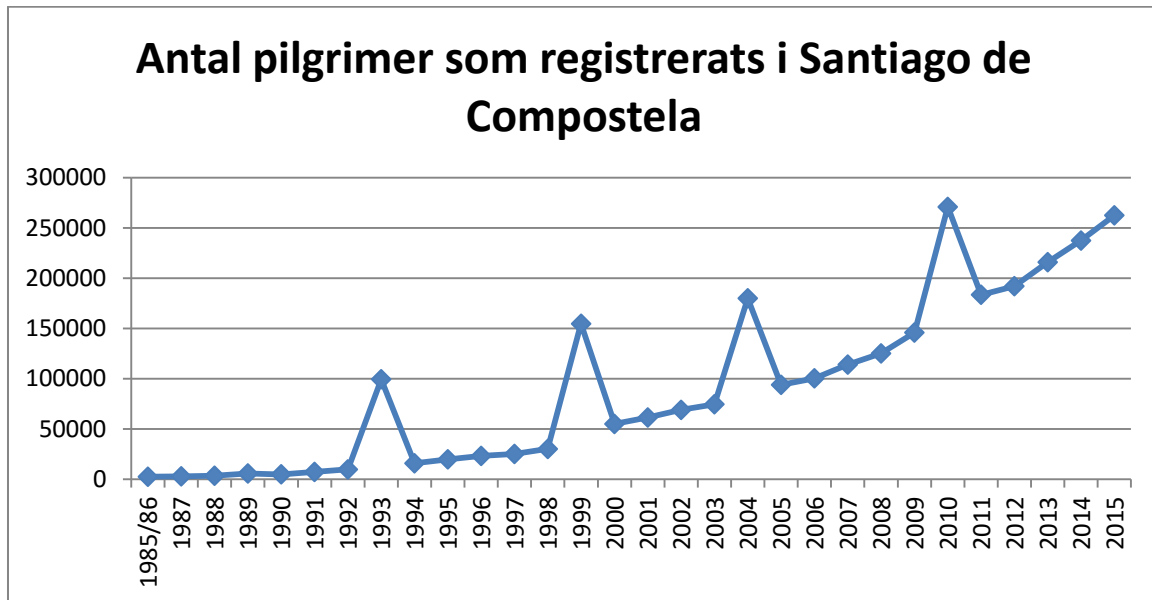
Rolf Enander var en svensk eldsjäl och pilgrim som 1994 pilgrimsvandrade i den Heliga Birgittas fotspår från Linköping till Santiago de Compostela (Enander, 2000). Två andra viktiga eldsjälar var Bengt Wadensjö, biskop i Karlstad som på 80-talet med historiskt intresse började bekanta sig med Karlstads stifts pilgrimshistoria. Samtida med honom var religionshistoriker Eivind Luthen i Norge som 1992 gav ut boken *I pilegrimers fotspor til Nidaros* (Luthen, 1992). Detta ledde vidare till projektet "Projekt pilegrimsleden" 1994-1997 (DN, 1998). 1995 gav Svenska kyrkans biskopar tillsammans med Svenska turistföreningen ut boken "Pilgrimsvandringar i Sverige" (Bauer & Widegren, 1995). I bokens förord har biskop Bengt Wadensjö skrivit att "intresset för pilgrimsvandring börjat öka både till klassiska pilgrimsmål och till nya".

Från mitten av 1990-talet till mitten av 2000-talet växte pilgrimsrörelsen från att varit enbart enskilda personers intresse till att också bli organiserade föreningars intresse. 1997 invigs pilgrimsleden till Trondheim i samband med stadens 1000-års jubileum (Vistad, 2012). Samma år startades Pilgrimscentrum i Vadstena av Linköpings stift med Hans-Erik Lindström som pilgrimspräst (Wettermark, 2011, p. 47). Dessutom bildades 1997 riksförbundet Pilgrim i Sverige vars huvuduppgift är att dela ut rättigheterna att använda den norska Riksantikvariens pilgrimslogo (Olavsmärket) för märkning av pilgrimsleder i Sverige som leder till Nidarosdomen i Trondheim (Sverige, 2016). I styrelsen för denna förening fanns biskop Bengt Wadensjö som 1998 gav ut boken "Pilgrimsland" en guidebok/hembygdsbok om Karlstad stifts pilgrimsleder genom tiderna.

2002 anordnades åtminstone en pilgrimsvandring i en av sex församlingar runt om i Sverige enligt Anna Davidsson Bremborg (Davidsson Bremborg, 2008, p. 150). Sedan växte pilgrimsvandrandet i Svenska kyrkan ytterligare och 2008 rapporterar Göran Gustafsson att 40% av Svenska kyrkans pastorat genomför minst en pilgrimsvandring eller retreat (Davidsson Bremborg, 2009, p. 11).

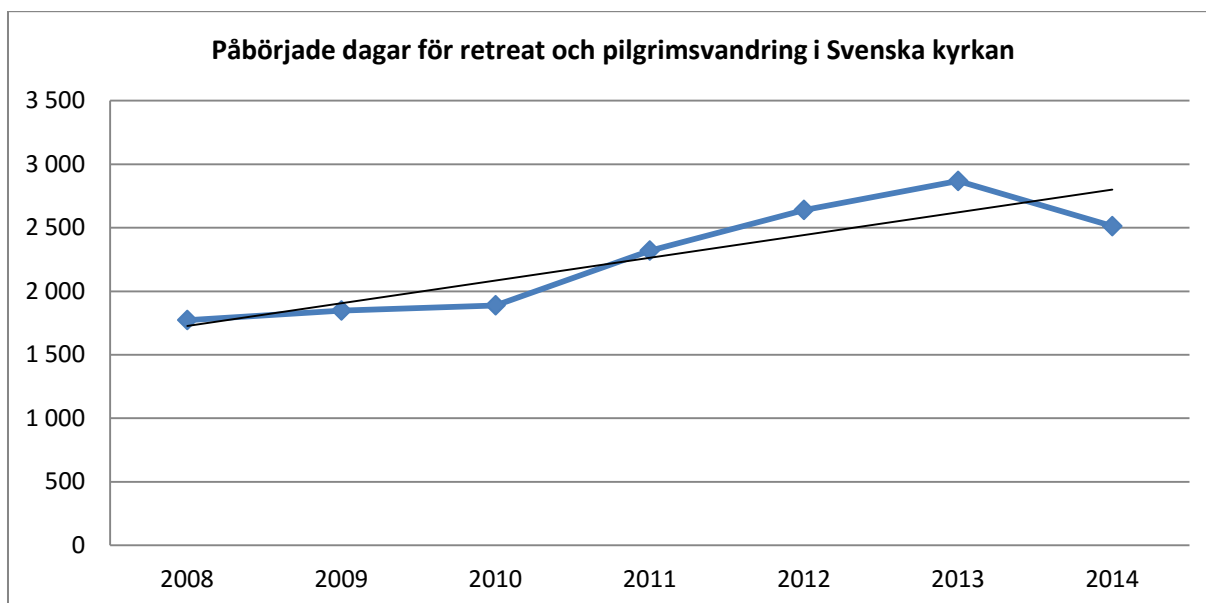
Nedan tecknas diagram över hur utvecklingen av hur många pilgrimer som registrerats dels i Santiago de Compostela och dels i Svenska kyrkan över åren. Det särskilt intressanta som noterats i dessa grafer är trenderna av ökande antal pilgrimer och pilgrimsvandringar. De top-

par som kan ses vissa år i Santiago de Compostela beror på att det är speciella "Heliga år" som utlysts av katolska kyrkan. Det första diagrammet (figur 1) är författarens skapelse och bygger på siffror som är hämtade från Josef Schönauers hemsida om pilgrimsstatistik över Santiagopilgrimer (Schönauer, 2016).

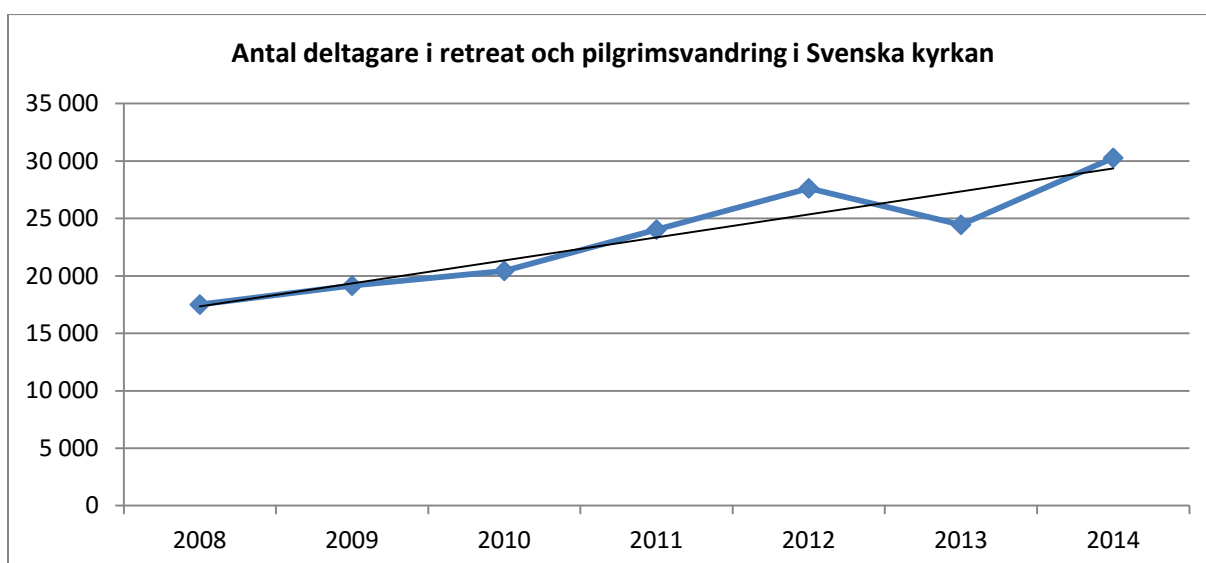
Figur 1 Registrerade pilgrimer i Santiago

I Svenska kyrkan började statistik över pilgrimsvandringar och retreat samlas först 2008. Diagrammet i figur 2 och 3 är skapade av författaren och bygger på siffrorna som hämtats ur Svenska kyrkans statistikdatabas som inte är offentlig (Statistikdatabas, 2016). I dessa två diagram visas i det första antalet påbörjade dagar för retreat och pilgrimsvandring och i det andra antalet deltagande personer i retreat och pilgrimsvandring. Det första diagrammet visar att antalet dagar för retreat och pilgrimsvandring visar en trend av att stadigt öka. Trots att det är en dipp 2014 på antalet arrangerade dagar så var deltagarantalet ökande även detta år.

Figur 2 Dagar för retreat och pilgrimsvandring i Svenska kyrkan

Antalet pilgrimsvandrare som deltagit i retreat och pilgrimsvandring i Svenska kyrkan visas i diagrammet nedan. Diagrammet visar att deltagandet i dessa aktiviteter har en trend av växande. Det är en dipp i antalet deltagare 2013 men sedan blir en ökning igen 2014. Trenden är stigande.

Figur 3 Deltagare i retreat och pilgrimsvandring i Svenska kyrkan

Antalet deltagare i retreat och pilgrimsvandring satt i relation till det anordnade antalet pilgrimsvandringar och retreatar visar att dipparna i de två diagrammen inte står i relation till varandra. En tolkning skulle kunna vara att det under 2013 anordnades fler vandringar än vad det fanns intresse för och en del ställdes in. Men att 2014 anpassades antalet vandringar bättre till deltagarna och att vandringarna det året samlade fler personer per vandring. Trenderna

visar på ökande intresse och engagemang för pilgrimsvandring även om det finns dippar i statistiken.

2003 ordnade Vadstena Pilgrimscentrum tillsammans med Föreningen Pilgrim i Sverige och Sensus det första rikspilgrimsmötet i Sverige. Detta skedde i Bullkyrkan i Stockholm med syfte att samtala om pilgrimsrörelsens utmaningar, dela pilgrimsledarnas erfarenheter och lyssna till deras behov. Bullkyrkan är en social verksamhet som Stadsmissionen driver med syfte att dela måltidsgudstjänster. Detta möte följdes sedan av rikspilgrimsmöten på olika platser i Sverige var tredje år. (Vadstena 2006, Loka Brunn 2009, Tyresö 2012, Lund 2015 och troligen Göteborg 2018).

2003 anordnades i Stockholm den näst sista helgen i september en "stjärnvandring". Pilgrimer från hela Storstockholm började vandra från sin hemförsamling för att mötas till gudstjänst i S:t Jakobs kyrka i Kungsträdgården. Pilgrimernas startpunkter och vandring bildade en stjärna som sedan konvergerade in mot centrum i Jakobs kyrka. Denna händelse blev startpunkten för ett arrangemang som återkommit varje år i september sedan dess.

2010 ordnades i februari fortbildningsdagar på Pilgrimscentrum i Vadstena temat för dessa dagar var pilgrimsteologi och fördjupning i pilgrimsliv. Sedan dess har dessa pilgrimsteologiska dagar anordnats i Vadstena varje år i februari.

I början av 2010-talet blev pilgrimsvandring allmänt vedertaget och något som "vanliga" människor gör. Detta kan illustreras av Agneta Sjödin som pilgrimsvandrar till Santiago de Compostela 2004, vilket ledde till boken "En kvinnas resa" (Sjödin, 2008). Från denna tid och framåt är det inte ovanligt att hitta reportage om pilgrimsvandringar i alltifrån veckotidningar som "Amelia" till SJ:s tidning "Kupé" och under 2016 i kommer dagstidningen Expressen ett reportage om en man som ska vandra till Spanien/Santiago de Compostela och Fisterra för att samla in pengar till utsatta ungdomar (Omerspahic, 2016). 2016 kommer i friluftstidningen Utemagasinet en 20 sidors bilaga om pilgrimsvandring (Davidsson & Stävåg, 2016). Under det sista decenniet av denna 30-åriga tidsperiod har det gjorts många filmatiseringar och TV-reportage om pilgrimsfärder och pilgrimsvandringar.

Pilgrimsvandrandet har de senaste trettio åren vuxit från en aktivitet för specialintresserade och eldsjälur till en mainstreamrörelse som engagerar många personer. Rörelsen verkar växa och engagera fler och fler både inom Svenska kyrkan och i samhället och i media. Rörelsen verkar mer som ett gräsrotsrörelse än som en organisation med central styrning, vilket gör den svår att beskriva och ännu svårare att styra.

3 Metod

Denna uppsats syftar till att förstå fenomenet pilgrimsvandring utifrån personers tankar, erfarenheter och motiv och sätta dem i samband med aktuell litteratur och teorier. Genom hela forskningsprocessen, från problemformulering till val av teoretiskt ramverk, till litteratur, till datainsamling, analys och tolkning har författaren gjort ett antal metodologiska och etiska val som gett konsekvenser för det slutliga forskningsresultatet. Syftet med metodkapitlet är att redogöra för hur författaren gått till väga och att reflektera över hur de val författaren gjort påverkat informationen som presenteras i denna uppsats. På detta vis kan läsaren ta ställning till de urval som forskningsresultaten vilar på (Thagaard, 2013).

Det positivistiska vetenskapsidealet som syftar till att falsifiera orsakssamband mellan fenomen har medvetet valts bort, eftersom forskningsfrågan bedömts, av författaren, att bättre besvaras av förståelsen av olika fenomen än orsakssamband mellan dem. Författaren valde ett hermeneutiskt tillvägagångssätt i enlighet med Johannessen et al (Johannessen, et al., 2010, pp. 364-366). Inom denna vetenskapsdisciplin är förförståelse och den hermeneutiska cirkeln centrala begrepp (Johannessen, et al., 2010, pp. 364-366). Författarens förförståelse tas som utgångspunkt i metoden och med denna förförståelse i grunden beskrivs de fenomen som är av intresse. Utifrån denna beskrivning studeras fältet och ny kunskap växer fram. Dessa två, beskrivningen och den nya kunskapen, jämförs och tolkas i ljuset av varandra och förförståelsen. Helheten ställs i kontrast till delarna och vice versa och ny kunskap uppstår. Detta växelspel mellan delarna och helheten, mellan förförståelse och nya erfarenheter ingår i ett evigt kretslopp där perspektivbyten hela tiden leder till ny kunskap. Kunskapsfältet blir med ett hermeneutiskt perspektiv ständigt i förändring mitt i rörelsen mellan teori och praxis. Inom hermeneutisk forskning finns ingen absolut sanning eftersom de flesta fenomen kan förstås utifrån flera olika perspektiv och nya perspektiv ständigt kan uppkomma.

Författaren började med att kartlägga fältet genom att läsa litteratur och begrunda sina egna erfarenheter inom fältet. författarens egna erfarenheter och förförståelse inom fältet belyses i bakgrundsdelen under rubrikerna förord och inledning samt kapitel 3.4 förförståelse. Sedan belyses fältet utifrån aktuell litteratur och teorier. Utifrån detta har sedan en intervjuguide (se appendix) tagits fram som kan samla in empirisk data som kan belysa fältet utifrån andras aktörers synvinklar. Det empiriska materialet har sedan kondenserats och tematiserats utifrån nedan beskrivna tillvägagångssätt. Efter detta har det empiriska materialet satts i relation med teorier och aktuell litteratur och analyserats. I hela denna process har författarens reflektioner

och erfarenheter noterats i en dagbok som sedan använts för att kartlägga forskningsprocessens gång.

För att besvara frågeställningarna har kvalitativ metod valts. Kvalitativa metoder syftar till att fånga "the actor's point of view", aktörens egna verklighetsuppfattning, motiv och tänkesätt i all sin nyansrikedom (Repstad, 2007). Intervjuer har skett med 17 personer som har erfarenhet av pilgrimsarbete och diakoni inom Svenska kyrkan. Intervjuerna är enligt Kvale (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 19) halvstrukturerade livsvärldsintervjuer där målet är att erhålla beskrivningar av intervjupersonens livsvärld i syfte att tolka innebörden av de beskrivna fenomenen. Detta innebär att det finns en intervjuguide som utgångspunkt, men att samtalen likväl är relativt fria och kan ta olika vändningar beroende på vem som blir intervjuad. Styrkan i denna intervjuform är möjligheten för författaren att följa upp med följdfrågor för att få fylliga svar och att det går att fånga nyanser i informanternas uppfattningar. Utmaningen är att denna metod ställer stora krav på intervjuaren, eftersom den måste klara av att både styra samtalet mot de intresseområden som det är avsikten att belysa och samtidigt följa med i intervjupersonens berättelse. Tre av informanterna intervjuades via mejl och då fick de hela intervjuguiden att svara på och möjlighet till uppföljning fanns via mejl.

Utmaningen med denna metod är att forskaren måste ha tillräckliga fackkunskaper i ämnet för att kunna avgöra vad som är intressant och relevant information. Vidare är utmaningen med denna metod att transkribering och analys av materialet är tidskrävande. En vanlig kritik av denna metod är att den endast fångar upp folks subjektiva mening om ett tema (Repstad, 2007, p. 28). I denna uppsats är inte avsikten att göra en komplett kartläggning och analys av Svenska kyrkans syfte och motiv till att kombinera pilgrimsarbete med diakoni. De utvalda personernas tankar, överväganden och reflektioner ger tillräckligt med underlag för en god analys av temat. Utifrån detta anses kvalitativ metod vara en fullvärdig metod för att få material för att undersöka denna fråga.

3.1 Urval

Kontakt togs med följande pilgrimscentrum, pilgrimgårdar och pilgrimsplatser:

Sollentuna församling

Stockholms Pilgrimscentrum i Tyresö

Pilgrimscentrum i Lund

Pilgrimscentrum i Göteborg

Pilgrim Vallentuna

Pilgrimsplats S:t Jakobs kyrka i Stockholm

Pilgrimscentrum i Skara

Pilgrimscentrum i Vadstena

Pilgrimscentrum vid dopplatsen i Jordanien

Dessutom togs kontakt med personer som jobbar/jobbat som:

Stiftsdiakon i Uppsala stift

Präst vid pilgrimscentrum i Vadstena (numera pensionär)

Diakon i Svenska kyrkan Malmö, Fosie kyrka

Dessa valdes ut eftersom de alla profilerat sig med att jobba med pilgrimsvandringar på olika sätt och har kopplingar till Svenska kyrkan.

Via pilgrimscentrum i Göteborg fick forskaren rekommendation om att intervjua två diakoner knutna till Göteborgs pilgrimscentrum, varav den ena arbetade med det teckenspråkiga arbetet.

Forskaren valde för att intervjua de medarbetare som sköter den vardagliga driften av platsen samt i fyra fall de som styr pilgrimsarbetet genom att besluta om t ex budgetramar.

Till varje pilgrimscentra/person sändes ett brev med förfrågan om någon där ville ställa upp på intervju. I brevet beskrevs studiens syfte och frågeställning och bifogades intervjuguiden (bilaga 1). I det medföljande brevet framgick hur studien var upplagd och att de när som helst hade rätt att avbryta sitt deltagande. Alla som svarade positivt på förfrågan intervjuades, totalt 17 personer.

3.2 Datainsamling

En intervjuguide utformades under våren 2015 och utvärderades genom en provintervju. Intervjun bearbetades sedan grundligt för att öka frågornas validitet och efter detta reviderades frågeguiden till den som användes under intervjuerna.

Intervjuerna genomfördes på en av intervjupersonerna vald plats, ibland via telefon och ibland via fysiskt möte. Intervjuerna som var ca 45 minuter långa spelades in för att underlätta databehandlingen och maximera reliabiliteten i intervjun. Tre intervjuades via mejl, där följdfrågor var möjliga att ställa via mejl.

3.3 Databearbetning

I intervjuundersökningen valde författaren att följa Kvaless sju metodiska stadier (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 118): tematisering, planering, intervju, utskrift, analys, verifiering och rapportering.

Dagarna efter varje intervjutillfälle skrevs intervjuerna ned ordagrant och i sin helhet i enlighet med Dahlbergs tankar om hur intervjuer ska förberedas för bearbetning. Efter att intervjuerna skrivits ned lyssnades de igenom en gång till för att korrigera eventuella felaktigheter (Dahlberg, 1997).

Vidare inspirerades databearbetningen av Thagaard (Thagaard, 2015) samt Yin (Yin, 2013). Sedan utfördes arbetet i enlighet med Dahlbergs (Dahlberg, 1997) tre faser, den bekantgörande fasen, den analyserande fasen och sammanfattning av analysens resultat.

I den första fasen lästes intervjuerna igenom ett flertal gånger och sedan lyssnades de igenom en gång extra för att fånga essensen i dem.

I den analyserande fasen söktes gemensamma teman i intervjuerna. Detta skedde genom att söka efter och jämföra likheter och olikheter i de olika utsagorna. Teman som framkom strukturerades med hjälp av en mindmap, så att relationerna mellan teman tydligare framträdde. Sedan lästes intervjuerna igenom igen och teman skrevs i kanten på texten för att kunna hålla reda på vilka textcitat som hör till vilket tema. Under denna läsning framträdde nya teman som fördes till mindmapen och till kanterna på texten. Texterna sorterades efter de gemensamma teman som framkommit. Textutdragen ur intervjuerna som befanns höra till samma tema skrevs ihop till en sammanhängande text med temana som rubriker. Dahlbergs metod gav inte tillräckligt stöd i processen så forskaren fortsatte med stöd av Malterud (Malterud, 2015) att koda och analysera materialet utifrån metoden systematisk textkondensering och fenomenologisk analys. Materialet kodades först efter dess meningsbärande enheter sedan kondenserades och analyserades det.

Efter detta började den tredje och sista fasen som var sammanfattning av analysens resultat. Varje tema sammanfattades och exemplifierades med utdrag och citat ur intervjuerna. Efter detta sorterades temana i en ny mindmap. Relationerna mellan temana visade att temana tillhör olika kategorier och dessa kategorier skrevs ihop till en preliminär resultatredovisning med temana som undergrupper. När resultatet sattes ihop med teoridelen skrevs den preliminära resultatredovisningen om till den befintliga resultatdelen.

3.4 Förförståelse

Författaren är diakon i Svenska kyrkan och jobbar på Stockholms pilgrimscentrum i Tyresö. Författaren har personliga relationer till några av de intervjuade och är väl insatt i arbetet med pilgrimsarbetet vilket kan innebära en risk för att författaren inte är tillräckligt objektiv i förhållande till det material och den information som samlats in. Förförståelsen kan hindra författaren att ställa de kritiska frågorna om det som kan tyckas självklart för den insatte. Samtidigt kan författarens bakgrund i kyrkan och relation till intervjupersonerna vara en fördel eftersom detta ger förförståelse för fältet och gör intervjupersonerna tryggare.

Utifrån sin erfarenhet som diakon och pilgrimsledare känner författaren till en del av svårigheterna och möjligheterna med att arbeta med diakoni och pilgrimsvandring. Detta kan grumla forskarens objektiva blick och leda till att forskaren inte ställer de kritiska frågor som behövs utan tar saker för givet. Detta försöker motverkas genom att även ställa följdfrågor om sådant som författaren tycker sig förstå och genom att spegla/återge informanternas utsagor i stunden så att de kan lyssna till om författaren rätt förstått det som informanten ville säga. Så långt det är möjligt har författaren försökt och ha ett öppet sinne och pröva det insamlade materialet på mesta möjliga objektiva sätt.

Sättet som författaren har hittat informanterna på är genom egen erfarenhet av vilka pilgrimscentrum, pilgrimsplatser och pilgrimgårdar som finns i Stockholm och övriga landet. Utifrån detta har en lista på potentiella verksamheter tagits fram som kan vara möjliga att intervjua personer från. Urvalet är gjort för att täcka in både stad och land, förort och storstad samt en majoritet av Svenska kyrkans stift (6 av 11).

3.5 Forskningsetiska överväganden

I arbetet med uppsatsen har författaren hela tiden haft fokus på de forskningsetiska aspekter som gäller för denna typen av arbete. I början av alla intervjuer har författaren förklarat informanterna om vad forskningen syftar till och att informanterna när som helst kan välja att avbryta sitt deltagande i studien. Intervjuerna spelades in i sin helhet och informanterna informerades om att dessa inte kommer att publiceras. Alla intervjuer är transkriberade och anonymiserade och förvaras i enlighet med forskningsetiska regler. Intervjupersonernas namn används inte i redovisningen av materialet. För att på bästa möjliga sätt bevara informanternas anonymitet, presenteras materialet tematiskt och utan ordningsföljd i informanternas svar. De transkriberade intervjuerna har klassificerats med bokstäverna A-L för att kunna särskilja de-

ras utsagor från varandra. I uppsatsen refereras till informant (bokstav) när denne citeras. Informanternas bokstäver är slumpvis utdelade.

4 Tidigare forskning

I detta kapitel görs en kort överblick över det internationella forskningsläget avseende pilgrimsvandring för att landa in i forskning om pilgrimsvandring i svenska kontext med fokus på pilgrimsvandring i Svenska kyrkan. Efter detta belyses motiv till och erfarenheter av vad som händer under och efter en pilgrimsvandring.

4.1 Internationell pilgrimsforskning

Pilgrimsvandringsforskning som den ser ut idag kan sägas ha sitt startskott hos antropologerna Turner och Turner som studerat pilgrimsfärder i kristen kontext (Turner & Turner, 1978). De har intresserat sig för pilgrimsfärder till olika platser i världen med fokus på vandrarnas ritualer och beteenden. Deras bidrag till pilgrimsforskningen är tesen om *communitas* och det liminoida rummet som bildas på en pilgrimsvandring. Kort kan det förklaras som att pilgrimerna som är på väg mot "det heliga målet" bildar en gemenskap (*communita*) i vilken deras sociala status och roller löses upp, på vandringen är de bara pilgrimer oavsett vilken roll eller status de har i det "vanliga" livet. Det liminoida rummet kan beskrivas som ett rum mitt mellan vad som är och vad som kommer att bli eller vad som är möjligt att bli.

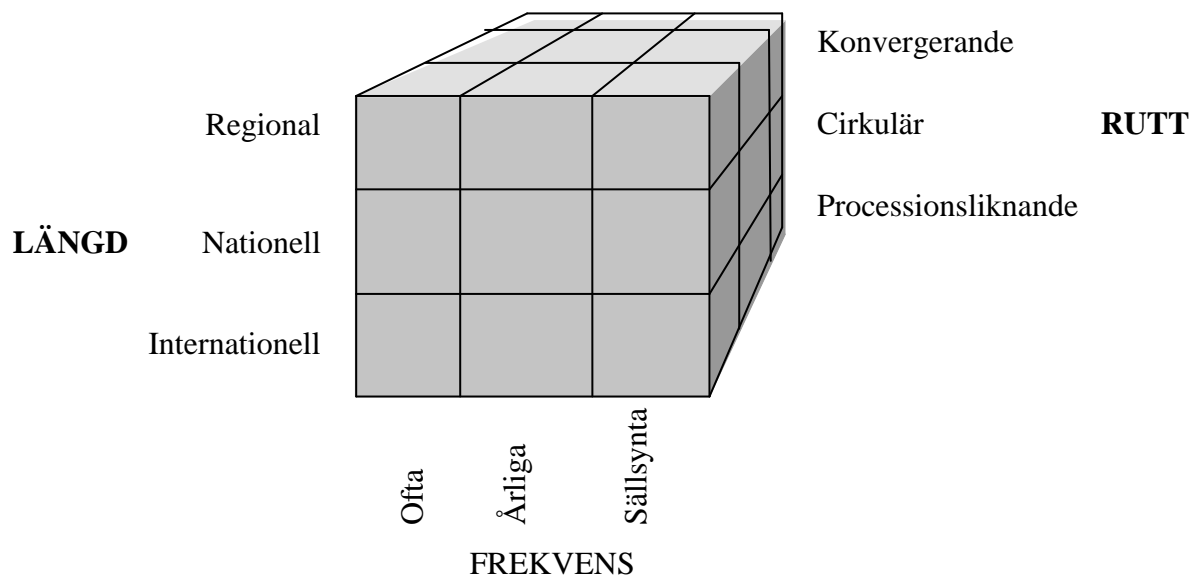
Bakgrunden till det liminoida rummet är begreppet liminalitet som definieras som övergångsritens mellersta fas (Turner & Turner, 1978, p. 249). Övergångsriten har tre faser: separation, limen/tröskel och återföreningen/återtagandet. Jämför med konfirmationen som tidigare tydligt markerade övergången från barn till vuxen och konfirmanderna som var mitt emellan. Liminala ritualer förändrar deltagarens sociala status permanent medan den liminoida upplevelsen bara ger en temporär social statusförändring, eftersom personen ifråga återvänder till samma sociala roller som den hade innan händelsen. Men den liminoida upplevelsen kan förändra personens självbild och förståelse av sin kontext och sociala status.

Pilgrimsforskningen under 1990-talet tog huvudsakligen sitt fokus i hur pilgrimerna upplevde pilgrimsvandringen och vilken betydelse de själva tillskriver den. Exempel på detta kan ses i antropologerna John Eade och Michael J Sallnows *Contesting the Sacred* (Eade & Sallnow, 1991). Målet med boken var att visa på mångfalden av diskurser och uttryck inom en och samma religion med fokus på hur pilgrimen upplevt det heliga. Utgångspunkten för boken var pilgrimernas liminoida upplevelser som de gjort under sina vandringar under sin fritid. Utifrån detta kritiserade de Turner och Turners beskrivning av begreppet *communitas* eftersom de inte kunde leda i bevis att pilgrimernas sociala status och roller löses upp under pilgrimsvandringen.

Vidare producerades under 1990-talet flera antologier med temat pilgrim med målet att göra jämförelser mellan religioners olika pilgrimsvandringar, exempel på detta *Sacred Journeys* (Morinis, 1992) och *Pilgrimage* (Coleman, 1995). I dessa böcker behandlas pilgrimsfärder till olika platser runt om i världen och inom kristendom, judendom, islam, buddism och i olika indiska religioner. I den första boken diskuteras den moderna pilgrimsrörelsen och förhållandet mellan turist och pilgrim och visas svårigheten att skilja dessa två kategorier åt. Medan i den senare jämförs historia med nutid. Boken *Pilgrimage* tog sin utgångspunkten i hur vandringsen kan förstås som både en inre och en yttre resa. En resa rent fysiskt i tid och rum, men också som en metaforisk resa på flera olika meningsnivåer. Utifrån Turner och Turners teori om det liminoida rummet betraktas pilgrimsfärden utifrån pilgrimernas upplevelser (Coleman, 1995).

I boken "The journey" (Scaperlanda, 2004) ger författarna förslag på ett antal kända bibliska personer som kan vara förebilder för 2000-talets pilgrimer. De personer som nämns är Adam, Eva, Abraham, Moses, Petrus, Ester, Rut och Maria, Jesu mor. Dessa personer kan, menar författarna, ge utmaningar och hjälp under en pilgrimsvandring. De bibliska personerna var alla med om uppbrott från det vardagliga för att ge sig ut på en färd genom livet som kom dem att få se och uppleva saker de inte sett förut. De tog fasta på sin tro och övertygelse och gav sig av mot nya okända mål. Genom att se på de bibliska gestalternas aktiva val kan den moderna pilgrimen hitta mod och inspiration till att ge sig ut på vandring.

Robert Stoddard föreslog 1997 en modell, figur 6, för kategorisering av pilgrimsfärder (Stoddard, 1997). Denna modell använde ett utifrånperspektiv för att kategorisera pilgrimer och pilgrimsfärder. Detta för att kunna jämföra och analysera dem vetenskapligt utan att ta reda på alla pilgrimers upplevelser och motiv till sin pilgrimsfärd. Denna modell består av tre tredelade kategorier (längd, frekvens och rutt) för att sortera pilgrimsvandring i, vilket resulterat i 27 olika typer av pilgrimsvandring. Längden på resan delas i regional, nationell och internationell; frekvensen av pilgrimsfärder delas i ofta, årliga, och sällsynta; och pilgrimsvägen delas som konvergerande dvs. alla vägar bär till t ex Rom, cirkulär och processionsliknande dvs. icke-cirkulära (*författarens översättning*).

Figur 4 Stoddards modell för klassificering av pilgrimsvandringar

Dessa kategorier kan hjälpa till att strukturera vilken sorts pilgrimsvandring som det talas om och kan vara till hjälp för att jämföra olika pilgrimsorter och pilgrimscentra med varandra.

Utifrån detta perspektiv kan pilgrimsvandring och pilgrim definieras och klassificeras utan att ta hänsyn till pilgrimens egen upplevelse, vilket kan vara praktiskt utifrån statistisk analys. En definition av en pilgrimsvandring kan då bli som följande (författarens konstruktion):

Med pilgrimsvandring avses en av en organisation, förening eller ledare ordnad vandring som arrangören klassar som pilgrimsvandring. En pilgrimsvandring kan också vara en vandring på en av en organisation eller förening anordnad pilgrimsled.

Med pilgrim avses med denna definition en person som deltar i en vandring på en pilgrimsled eller på en pilgrimsvandring i enlighet med avgränsningen ovan.

Med dessa avgränsningar görs medvetet valet att inte ta hänsyn till hur individerna själva beskriver och betraktar sig själva i avseendet om de skulle benämna sig som pilgrimer eller inte. Denna definition är att betrakta som en funktionell. Den statistik som Svenska kyrkan samlat in om pilgrimsvandringar som tidigare nämnts i kapitel 2 bygger på en sådan funktionell definition. Detta sätt att definiera bygger på Stoddards resonemang om att klassificera pilgrimsvandringar (Stoddard, 1997) med ett utifrånperspektiv.

4.2 Svensk pilgrimsforskning

Religionssociolog Anna Davidsson Bremborg har under fem års tid (2005-2009) vid Centrum för teologi och religionsvetenskap vid Lunds universitet forskat kring pilgrimsvandring i grupp i svensk kontext. Forskningen har bl. a resulterat i boken "Pilgrimsvandring på svenska" (Davidsson Bremborg, 2010). Pilgrimsvandringarna som undersökts av forskaren är i första hand organiserade av Svenska kyrkan, och som varit öppna att anmäla sig till. Forskaren har inte undersökt pilgrimsvandringar arrangerade för fasta grupper t ex konfirmander eller ungdomsgrupper. Utifrån sin forskning visar hon att pilgrimsvandring i Svenska kyrkans regi präglas till stor del av Hans-Erik Lindströms sju nyckelord och den vandringsrytm som han skriver fram i sin bok "Pilgrimsliv - en handbok för vandrare" (Lindström, 2005). Dessa ord och föremål har skapat en form av struktur för pilgrimsvandringar i Sverige.

En svensk pilgrimsvandring föreslås gå till på följande sätt enligt Hans-Erik Lindström (Lindström, 1997): Vandringssträcka mellan 10 - 30 km, vandringshastighet ca 4 km/h. Vid starten samlas alla i ring och ber för dagens vandring och vid framkomsten kan man återigen i ring tacka för dagens vandring.

Vidare kan pilgrimsvandringen använda "Pilgrimens sju nyckelord" som tema och tolkning av vandringen. Orden är långsamhet, frihet, enkelhet, bekymmerslöshet, tystnad, delande och andlighet. Dessa sju ord kommer från Hans-Erik Lindström som utifrån sina erfarenheter om svenska pilgrimers motiv försökt beskriva dessa (Sverige, 2007). Han hävdar att hos många finns en längtan att få ta en paus från vardagen, att få koppla bort huvudet och använda kroppen. Vidare skriver han att en del går sig ur kriser medan andra letar efter äventyr och att många längtar efter en genomtrött kropp och fötter som fått arbeta.

Enligt Davidsson Bremborg dominerar dessa sju nyckelord till stor del den teologiska reflektionen kring pilgrimsvandring i Sverige. De är en slags dygder som kontrasterar det senmoderna samhället. Långsamhet kontrasterar till exempel snabbhetens kultur och en tidspressad livssituation. Vidare hävdar hon att Hans-Erik Lindström för fram en polariserad syn på samhället och kallar den för bekymmersam. Den teologi som framträder kallar Davidsson Bremborg för livsstilspopulism, dvs. en kritik av samhället utan förklaring på hur en bättre livsstil skulle kunna se ut. Kritiken av samhället kan vara befogad utifrån människors existentiella upplevelse men lösningarna på problemet saknas. Vidare hävdar hon att polarisering av pilgrimsvandring och vardagsliv där de båda står som varandras motsatser förenklar bilden och tar inte livets komplexitet på allvar. Dessutom är det senmoderna samhällets uppbyggnad det som möjliggör för pilgrimer att ge sig ut på vandring. Enkelheten som nyckelorden talar om

förutsätter att man lever i ett materiellt överflöd. Känslan av tidsbrist delas kanske inte av den som är arbetslös, skriver hon. Vidare hävdar Davidsson Bremborg att pilgrimens sju nyckelord målar upp en livsstil som väldigt få kan göra till sin i vardagen.

Forskningen som Davidsson Bremborg sammanställer visar att en tredjedel av deltagarna är män och att mindre än 10 procent av deltagarna är under 40 år. Två tredjedelar av deltagarna har en högskole- eller universitetsutbildning, vilket ligger i linje med andra undersökningar av friluftslivsdeltagare och församlingsaktiva.

Vidare belyser Davidsson Bremborg olika begrepp eller parametrar som konstituerar pilgrimsvandringen. Dessa är väg, mål, tystnad, delande och samtalsarena. Olika pilgrimsvandringar har olika tyngdpunkter och betoningar på dessa olika begrepp och tillsammans med ramarna i tid och rum för pilgrimsvandringen ger de olika karaktär åt olika vandringar.

Det finns två olika linjer när det gäller syn på vägen. Den ena linjen betonar platsens betydelse som länkar till historia och historiska platser. Arne Bakken, norsk pilgrimspräst, menar att en pilgrimsled är en mötesplats mellan historia, kultur, natur och pilgrimen. Genom andens inspiration kopplar pilgrimsleden ihop pilgrimen med medmänniskan och mänskligheten förr, nu och i framtiden (Bakken, 2003).

Den andra linjen, vilken Davidsson Bremborg upptäckt ofta präglar den svenska pilgrimsrörelsen (Davidsson Bremborg, 2010), framhåller att det är vägen som är mödan värd. Beroende på vandringens tema eller målgrupp väljs vägen och gärna en vacker, naturskön väg som går förbi intressanta platser. I denna anda är det inte avgörande att man går på gamla pilgrimsleder eller till gamla kyrkor, tvärtom betonas det att man kan pilgrimsvandra var som helst. Relationen mellan det inre förhållningssättet och gåendet är viktigare än relationen mellan målet/vägen och gåendet.

Vidare skriver Davidsson Bremborg att pilgrimsvandring i Sverige går ibland längs historiska leder och till historiska heliga platser men ofta även till helt profana platser. I svenska kontext verkar det vara mer vägen och vandringen som är målet än att komma till en helig plats där exempelvis ett helgon ligger begravt. Att frikoppla pilgrimsvandringen från det fysiska målet tycks i stor utsträckning vara en svensk företeelse, skriver Davidsson Bremborg (Davidsson Bremborg, 2010).

4.3 Motiv för pilgrimsfärder

Nedan ska redogöras för forskning om olika motiv för att pilgrimsvandra. Motiven för att pilgrimsvandra kan se olika ut dels över tid och dels mellan olika människor.

En människa har oftast flera motivbottnar som ligger ovanpå varandra, så ett enkelt svar på denna fråga går inte att få. Dessutom kan vara svårt att jämföra dagens motiv med medeltida motiv, eftersom källmaterialet är ojämförbart. Dagens pilgrimer kan intervjuas och bes om förtydligande på frågor som är av intresse. Medan de medeltida pilgrimerna varken kan intervjuas eller utfrågas utan där är forskaren hänvisad till indirekta källor som brev och arkeologiska fynd. Men trots detta kan ett antal motiv skönjas.

Motiven för att pilgrimsvandra i 2000-talet uppges i liten utsträckning vara primärt religiösa, men under vandringen får många liminoida och andliga upplevelser som påverkar deras liv på olika sätt (Bodin, 2013). I berättelser om erfarenheter av att vandra till exempel El Camino berättas det om både fysiska och andliga upplevelser om vartannat (Platzer, 2013).

De mest undersökta och kända pilgrimsvägarna idag är de vägar som går till Santiago de Compostela. En stor studie utfördes under 2010 vid universiteten i Trier och Mainz och Hagen i Tyskland. Fokus i dessa undersökningar har varit pilgrimernas erfarenheter från sina vandringar de sista 600 km från Burgos till Santiago de Compostela (Jensen, 2014, pp. 77-80). Undersökningarna har fler än 1000 respondenter och resultatet ger en bred och mycket komplex bild över skälen till att ge sig ut på en pilgrimsvandring.

Forskarna utgick från ett frågeformulär med 21 olika frågor och identifierade sedan fem idealtyper av pilgrimer vars motiv för att ge sig ut på vandring beskrivs som den spirituellt sökande pilgrimen, den religiösa pilgrimen, sport-pilgrimen, äventyrs- och upplevelsepilgrimen, kultur- och landskapsorienterade semesterpilgrimen.

Forskarna visar att endast 6,6 % av pilgrimerna hävdar att målet för resan är det viktigaste. I dagens pilgrimsrörelse visar forskarna att det är det vägen som är mödan värd. Forskarna avslutar med att konstatera att pilgrimsvandringen är en populär form för andligt sökande, där pilgrimidentiteten innebär att vara öppen och sökande efter helhet och äkthet och där pilgrimsleden är platsen för andliga erfarenheter.

Pilgrimsprästen Roger Jensen på Oslo Pilegrimscenter (Jensen, 2014) skriver att pilgrimens personliga livshistoria kan vara intressant för att förstå de djupare motiven och orsakerna till att människor ger sig ut på pilgrimsfärd. Forskning visar på att allt från stora eller mindre per-

sonliga kriser till svåra psykiska, fysiska eller religiösa kriser kan vara orsaker till att människor ger sig ut på pilgrimsfärd.

Vid universitetet i Hagen gjorde Christian Kurrat 2010 kvalitativa studier på motiv för pilgrimsfärder på El Camino. Jensen (Jensen, 2014, p. 84) refererar till denna studie i sin bok och här återges sammanfattningen av de fem motiven. Biografisk status: Pilgrimer med detta motiv som ger sig ut på vandring har ett behov av att göra upp med sina egna liv. Sedan följer biografisk kris, biografiskt avbrott, biografisk övergång, t ex pension eller studieslut och biografisk nystart.

Motiven till att ge sig ut på vandring är ofta mångfacetterade och ofta är målet för pilgrimsvandringen underordnat själva upplevelsen under vandringen. Enligt den undersökningar som gjorts av pilgrimernas motiv så är det vägen som är mödan värd.

4.4 Erfarenheter av pilgrimsvandring

Författaren gjorde själv under 2012 undersökning av vad som händer under och efter en pilgrimsvandring. Denna undersökning var en del av en uppsats som skrevs på Uppsala universitet 2012 i kursen "Pilgrimsfärder i historia och nutid". Uppsatsen finns utgiven i boken "Pilgrimsfärder i historia och nutid" (Bodin, 2013). Uppsatsen baseras på ett 80-tal intervjutillfällen både skriftliga och muntliga med sammanlagt 34 personer i åldrarna 14-55 år. Samtliga informanter har pilgrimsvandrat delar av den franska vägen till Santiago de Compostela.

Ur de erfarenheter som beskrivs av Bodin (Bodin, 2013) från pilgrimsvandringar till Santiago de Compostela har följande teman utkristalliserats: den yttre vandringen, den inre vandringen, den tysta vandringen, den kroppsliga vandringen, den religiösa vandringen, den gemensamma vandringen, den personliga vandringen, den nedkopplade/frånkopplade vandringen, den sociala vandringen, den relationella vandringen.

Vidare skriver Bodin, (Bodin, 2013) att de pilgrimer som vandrat El Camino säger ofta att detta kommer att vara något de alltid kommer att komma ihåg och på olika sätt återvända till i sina minnen. En del omvärderar sitt liv och sin livsstil, vilket gör att de vid hemkomsten och tar livsavgörande och livsomvälvande beslut. Pilgrimsvandringen kan få olika konsekvenser för olika människors liv. Vilka individer som kommer att få vilka upplevelser/erfarenheter går inte att förutsäga. Bodin (Bodin, 2013) skriver att dessa erfarenheter som pilgrimerna gjort inte kan sägas vara giltiga för någon annan grupp. Men det verkar som om dessa erfarenheter ligger i linje med den internationella forskningen på området (Jensen, 2014), (Coleman, 1995), (Turner & Turner, 1978).

Den moderna pilgrimsvandringsforskningen försöker på olika sätt fånga essensen i pilgrimsvandrarernas upplevelser, erfarenheter och motiv. Vidare tyder forskningen på att moderna pilgrimer vandrar mer för upplevelsen längs vägen än för att komma till målet. Detta kan kontrasteras mot de medeltida pilgrimerna vars motiv, enligt forskarnas uppfattning, var att komma till målet. De erfarenheter som görs på pilgrimsvandring verkar ha många olika bottenar och ge olika effekter för olika pilgrimer. Pilgrimsvandringsforskningen vittnar om att erfarenheterna pilgrimerna gör ofta blir minnen för livet och att det inte är ovanligt att pilgrimsvandringen sker i samband med eller utmynnar i en livsomställning av något slag.

Den internationella forskningen visar att många pilgrimer får liminoida upplevelser under en pilgrimsvandring som kan förändra personens självbild och förståelse av sin kontext och sociala status. Den svenska pilgrimsrörelsen har fått sin form av "Pilgrimens sju nyckelord" som Hans-Erik Lindström skrivit ned under början av 2000-talet. Dessa nyckelord verkar fånga existentiella eller liminoida erfarenheter hos pilgrimer i medelåldern, men har också kritiserats för att vara livstilspopulism. Motiven för att ge sig ut på pilgrimsvandring är mångbottnade. Olika biografiska kriser kan vara inslag bland motiven. Efter en pilgrimsvandring är det inte ovanligt att pilgrimerna omvärderar sina liv, vilket kan leda till livsomställning.

5 Teori

I detta kapitel presenteras begrepp som är viktiga för förståelsen av diakoni och pilgrimsvandring i Svenska kyrkans kontext. Två teorier som belyser den diakonala handlingens rum beskrivs och sedan beskrivs diakonins horisontala dimension kopplad till hälsa och utsatthet samt diakonins vertikala dimension kopplad till andlighet och andliga träning.

5.1 Diakoni

I följande avsnitt fokuseras diskussionen om diakonibegreppet till att avse diakoni i Svenska kyrkans församlingskontext. Sedan skrivs två definitioner av diakoni fram för att sedan belysa några programbeskrivningar om vad diakonin syftar till och diakonins innehållsliga dimensioner utifrån olika perspektiv. Avsnittet slutar sedan med en presentation av en diakonipastoral för Svenska kyrkan.

Av 2 kap. 1 § i Svenska kyrkans kyrkoordningen framgår det att församlingens grundläggande uppgift är att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Syftet är att människor ska komma till tro på Kristus och leva i tro, en kristen gemenskap skapas och fördjupas, Guds rike utbreddas och skapelsen återupprättas (Svenskakyrkan, 2014). Vidare framgår det att denna grundläggande uppgift är *en* uppgift som har fyra olika aspekter, varav diakoni är en.

För att tydligare förstå denna uppgift föreslår Blenberger och Hansson några olika definitioner för diakoni (Blenberger & Hansson, 2008, p. 23). Ett alternativ som föreslås är "Med *diakoni* avses de insatser av hjälp och bistånd i mänskliga bristsituationer som utförs av kristna." Detta är en bred definition som blir svår att använda om diakoni som den verksamhet som församlingen bedriver. Ett annat alternativ är: "Med *diakoni* avses social verksamhet som bedrivs inom eller med anknytning till ett kristet samfund/en kristen organisation". Detta sätt att se på diakoni ligger i linje med hur Stoddard (Stoddard, 1997) i kapitel 4.1 definierade pilgrimsfärder, det handlar om ett utifrånperspektiv som inte tar hänsyn till deltagarnas motiv och upplevelser. Genom detta går det att klassificera och skilja ut vad som faller innanför och utanför begreppen och de blir operationaliserbara/funktionella.

Till advent 2015 kom "Biskopsbrevet om diakoni" från Svenska kyrkans biskopar (Biskopsmötet, 2015). Detta brev försöker ge innehåll åt de diakonala perspektiven och inte definiera begreppet i linje med vad Blenberger och Hansson gör i stycket ovan. I brevet används pilgrimsvandring som tolkningsmetafor för diakoni både i fotografier och i texternas bildspråk. Men hur pilgrimsvandring kan definieras eller hur pilgrimsvandring kan förstås

beskrivs aldrig i brevet. Detta brev beskriver diakoni utifrån biskoparnas syn på diakoni. Diakoni beskrivs i Svenska kyrkans biskopsbrev som att: "Diakoni uttrycker kristen tro genom kärlek, omsorg och solidaritet med medmänniskor och hela skapelsen" (Biskopsmötet, 2015, pp. 8-11). Vidare skriver biskoparna att "om pilgrimsvandring tas som en bild för vårt liv som kristna kan diakoni beskrivas som en dimension av den vandringen. Det är rörelse och dynamik i diakoni."

I biskopsbrevet om diakoni belyses att det är alla döptas ansvar att utföra diakoni och att dopet är grunden för diakonin (Biskopsmötet, 2015). Det står att alla döpta är "kallade att leva och att tillsammans med alla människor av god vilja stå på godhetens sida mot allt ont" (Biskopsmötet, 2015, p. 9). Vidare står det att diakoni teologiskt sett är alla kristnas ansvar. Utifrån detta är det kyrkans (alla de kristnas) uppgift att kritiskt reflektera över det egna uppdraget och ständigt utvärdera i vilken mån den diakonala uppgiften uppfylls, och om kyrkan (organisationen) har att diakonalt förhållningssätt och om verksamheten leder till att människor förvandlas, försonas, bemyndigas, upprättas och befrias.

Nordstokke & Stubkjaer tecknar liksom biskopsbrevet en bild av innehållet i diakonibegreppet och skriver att diakonins identitet tar sin utgångspunkt i Gud som Skapare, har sin grund i Kristus som Befriare och sitt förverkligande i Den Helige Ande som Livgivare (Nordstokke & Stubkjaer, 2005, p. 23). Enligt Lutherska Världsförbundet (LWF) beskrivs diakonins uppdrag som att arbeta för förvandling (transformation), försoning (reconciliation) och bemyndigande (empowerment) (LWF, 2009) både hos enskilda individer och i samhället i stort.

Vidare skriver Nordstokke & Stubkjaer att det diakonala arbetet ska vara en kritisk röst mot orättfärdiga maktförhållanden både inåt mot församlingens verksamhet och utåt mot samhället (Nordstokke & Stubkjaer, 2005). Utåt mot samhället ska den diakonala kritiska rösten uttala sig i politiska frågor som berör olika former av utsatthet, t.ex. rörande bidrag, integration, nedläggningar av serviceinrättningar mm (Nordstokke & Stubkjaer, 2005, p. 91). Här ligger även frågor av global karaktär gällande bistånd, miljöfrågor och multinationella företag, t.ex. rättviseshandel och katastrofhjälp.

Den kontextuella aspekten av diakonin som uppmärksammas i stycket ovan utvecklar Blennberger och Hansson. De skriver att diakonin utgår från att varje människa är beroende, formad och insatt i ett nät av relationer som påverkar hennes livssituation och välbefinnande (Blennberger & Hansson, 2008). De fysiska, sociala, andliga och existentiella förhållanden samspelar med varandra och är ouplösligt förenade (Blennberger & Hansson, 2008, p. 58).

Mats J Hansson skriver att ”diakonen tolkar fysisk och social utsatthet” och hur de ”existentiella frågorna speglas i den kristna berättelsen om skapelse, destruktion, skuld, försoning, upprättelse och helande” (Blennberger & Hansson, 2008, p. 53).

I dagens samhälle, skriver Blennberger och Hansson, kan utsattheten snabbt drabba vem som helst av oss genom en livskris t.ex. anhörigs allvarliga sjukdom som får efterverkningar i den egna livssituationen med arbetslöshet, problem med ekonomin, skilsmässa, begynnande missbruk och utanförskap som följd (Blennberger & Hansson, 2008). Det handlar alltså inte om en viss typ av människor utan kan gälla alla under särskilda förhållanden (Blennberger & Hansson, 2008, p. 58). Vidare betonas hos Blennberger och Hansson att det är viktigt att det diakonala arbetet handlar om att förmedla hopp och att ge hjälp till självhjälp. En insats i största välmening kan mycket väl sänka en människa som genom detta hamnar i tacksamhets-skuld och beroende.

Utsatthet och nöd skriver Brodd att diakonin har ett särskilt ansvar för att se. Nöden som diakonin ser i församlingen och i världen ska lyftas fram i förbön i församlingens gudstjänster. Genom detta bärs vardagen in i gudstjänstlivet. Likaså har diakonin ansvaret för att gudstjänsten lyfts in i vardagen vilket belyses i begreppet ”liturgin efter liturgin” som fullkomnas när det sociala engagemanget har sin utgångspunkt i eukaristin (Brodd, 1997, p. 37).

Lutherska världsförbundet (LWF, 2009, p. 93) skriver att en diakonal handling har två dimensioner som hör till själva diakonins väsen: den vertikala och den horisontala. Dessa två dimensioner är oskiljaktiga. Den vertikala handlar om kontakten mellan Gud och människa och den horisontala handlar om kontakten mellan människa och människa. Att hålla samman dessa två linjer utan att de skiljs åt eller blandas samman är diakonins uppgift. Om de skiljs åt kan det leda till sekularisering och om de hålls för tätt samman kan diakonin bli alltför låst i sin kyrkliga och teologiska ram.

Vidare skriver LWF att diakonin har ett särskilt uppdrag att på församlingens vägnar se, beskriva och möta den nöd som finns. Kyrkans (dvs. både alla kristna och de olika kyrkoorganisationer som bildats) uppdrag är att utföra de diakonala handlingarna så att människor kommer till tro på Kristus och lever i tro, kristen gemenskap skapas och fördjupas och Guds rike utbredds och skapelsen återupprättas. I detta ligger att verka för förvandling (transformation), försoning (reconciliation) och bemyndigande (empowerment) (LWF, 2009). Kort kan man säga att det finns två mönster som församlingen kan agera efter: hopplöshetens spiral eller hoppets spiral (LWF, 2009).

Diakonins uppdrag som belystes i ovanstående stycken behöver konkretiseras i verkligheten för att inte bli tomma ord. För att planera och genomföra ett diakonalt arbete på ett metodiskt sätt har Svenska kyrkan tagit fram ett verktyg som kallas diakonipastoral. Detta verktyg strukturerar fem steg för att implementera ett diakonalt arbete i Svenska kyrkan. Dessa steg visas nedan (Hjalmarsson, 2016):

Figur 5 Diakonipastoral för Svenska kyrkan

Varje handling har ett förspel och ett möjligt efterspel. Förspelet kan beskrivas i termer som att Se (steg 1) och Bedöma (steg 2) huruvida Guds rike är utbrett och skapelsen upprättad. Handlingen (steg 3) som görs i syfte att detta ska ske kan sedan utvärderas (steg 4) för att se om Guds rike blivit mer synligt och skapelsen återupprättad, och resultatet sprids (steg 5) sedan för att hjälpa andra.

Den diakonala dimensionen av kyrkans uppdrag verkar för att avhjälpa och förebygga fysiska och sociala svårigheter, samt skapa forum för att bearbeta andliga och existentiella frågor (Blennberger & Hansson, 2008). Det diakonala arbetet ska vara en kritisk röst inåt församlingen och utåt mot samhället och uttala sig i politiska frågor som berör utsatthet (Nordstokke & Stubkjaer, 2005). Det diakonala arbetet kan vara mångfasetterat och rikta sig både mot individ och grupp, organisation och samhälle, både lokalt, nationell och globalt (LWF, 2009).

5.2 Den diakonala handlingens rum

Den diakonala handlingen (steg 3 i diakonipastoralen, figur 5) kan beskrivas som ett rum i vilket diakonin sker. Rummets (space) betydelse för diakoni ska nedan redogöras för med utgångspunkt i Tryggve Wyller (Wyller, 2006) resonemang om rummet. Han grundar sitt resonemang i Foucaults teori om det främmande rummet, heterotopia, vilket står i relation till utopi och homotopi. Resonemanget bygger på att det moderna tänkandet mera präglas av rummet än av tiden. Den mentala bilden av rum är den bärande bilden i den moderna konstruktionen av språket och tillvaron. Det är rummet som är modellen för tänkandet kring bl. a

diakoni. I detta metaforiska språk blir profetisk diakoni, karitativ diakoni och liturgisk diakoni olika rum som diakonin rör sig i. De rummen står i relation till varandra och till "vardagsrummet"/det homotopiska rummet som vi vanligen rör oss i. Den profetiska diakonin sätter till exempel orättfärdigheten i centrum och kritiserar de strukturer som bygger upp rummet av orättfärdighet. Detta hjälper diakonin att belysa de strukturer som behöver förändras för att rättfärdigheten ska bli verklig. Detta rum är med Tryggve Wylers ord det heterotopa rummet (Wyller, 2006) det främmande annorlunda, rummet i periferin eller rummet bredvid. Det heterotopiska rummets kraft och potential kommer till uttryck när det står i relation till det homotopiska rummet. Det är relationen och mötet mellan dessa olika rum som skapar nya möjligheter. Det är gränslandet och mötet i gränslandet som ger växtpotential och nya möjliga världar. Denna växtzon är också ett rum/space, som kan vara fysiskt såväl som mentalt. Vidare skriver Wyller att diakonin ska agera "go-between" dvs. vara i rörelse mellan det homotopiska och heterotopiska rummet och på det sättet relatera de två rummen till varandra.

Utifrån Wylers tankar om rummet kan sägas att det finns både fysiska och mentala rum. Dessa utgör själva grunden för vårt förhållande till verkligheten. Dessa rum kan vara homotopiska eller heterotopiska dvs. välkända/normala eller annorlunda. Enligt Wyller (Wyller, 2006) är diakonins uppgift är att relatera dessa två rum till varandra så att förändring kan ske. Diakonins uppdrag är att gå mellan centrum och periferi och besöka det perifera, heterogena rummet och även föra insikter från det perifera till det centrala rummet. Wyller hävdar att diakonin får sitt existensberättigande genom att lägga sin kärna i det heterotopa rummet vid sidan av och utifrån den positionen sedan föra det heterotopa erfarenheterna in till det centrala homotopa rummet. Marianne Rodriguez Nygaard som nedan närmare beskrivs har en annorlunda bild av rummets användning. Hon menar att diakonin syftar till att skapa ett nytt rum. Ett rum som hon kallar för "Spaces of possibilities", möjligheternas rum. Detta rum är ett rum med öppningar för nya möjligheter. Detta rum relaterar till många andra rum med olika etiketter. Detta rum är diakonins rum och det är möjligheterna som konstituerar diakonin och inte som i Wylers fall relationen till det homotopa rummet.

Marianne Rodriguez Nygaard skriver att den diakonala handlingen skapar ett "space"/rum i tid och rum där olika saker kan ske. Marianne Rodriguez Nygaard kallar detta rum för "spaces of possibilities" (Nygaard, 2014), vilket utvecklas nedan. Det är ett rum där möjligheterna bor och där förvandling kan ske. Det är ett rum där den "Stora berättelsen" får möta den "lilla berättelsen". Ett rum som kan förändra både de som kliver in i rummet och den kontext rummet befinner sig i.

Marianne Rodriguez Nygaard skriver i sin avhandling att diakoner och diakonala metoder söker stöd i olika vetenskapliga discipliner och ofta verkar i tvärvetenskapliga miljöer. Detta leder till att diakonerna ofta går över gränser och verkar som brobyggare mellan olika perspektiv.

deacons' knowledge creation and care are characterised by being boundary crossers between diverse realities. Deacons work at the boundaries, bridging diverse realities within the Church and between the Church and a complex society (Nygaard, 2015, p. 93).

Detta är, skriver Nygaard, samtidigt diakonins möjlighet och svårighet. Möjlighet i att hitta nya vägar där det verkar vara låst eller svårframkomligt och svårighet eftersom diakonal kunskap ofta produceras i mellanrummet mellan olika discipliner. Den nya kunskapen behöver hitta sitt eget kunskapsfält mitt mellan andra kunskapsfält. Detta gör de diakonala metoderna samtidigt både nyskapande och vetenskapligt förankrade.

Marianne Rodriguez Nygaard beskriver i sin avhandling (Nygaard, 2015) en modell för hur diakoner använder sin kunskap för att skapa ett rum för möjlighet (spaces for possibilities). I modellen visas hur olika "verktyg" skapas och används för att nå diakonins mål: att tillsammans med alla människor av god vilja stå på godhetens sida mot allt ont. Denna modell ska nedan redogöras för.

Modellen (figur 6) är en systemteoretisk, dynamisk modell där alla delarna konstant påverkar varandra. Olika perspektiv av verkligheten bryts hela tiden mot varandra och olika förklaringsmodeller/diskurser kämpar mot varandra om att makten att bäst kunna beskriva "Sanningen" om verkligheten.

Modellens består av tre olika delar verktyg (hybrid tools), förhållningssätt (modes of...) och rum för möjligheter (spaces for possibilities). Dessa tre delar står i relation tillvarandra och ska beskrivas närmare nedan.

Verktyg (hybrid tools) här låter forskaren Nygaards beskrivning stå på engelska för att inte förlora innebörden genom översättning:

Deacons bridge tools from diverse realities; they use tools from theology and Christian faith practices as well as from human and social sciences and people's everyday lives. In the betweenness of bridging theology and human sciences according to the situation, deacons use both conceptual and material tools (Nygaard, 2015, p. 93).

Förhållningssätt (Mode of...) är sätt att tänka och agera som samexisterar i tid och rum. Förhållningssätten (Mode of...) är tre stycken som var och en betonar olika dimensioner. Ny-

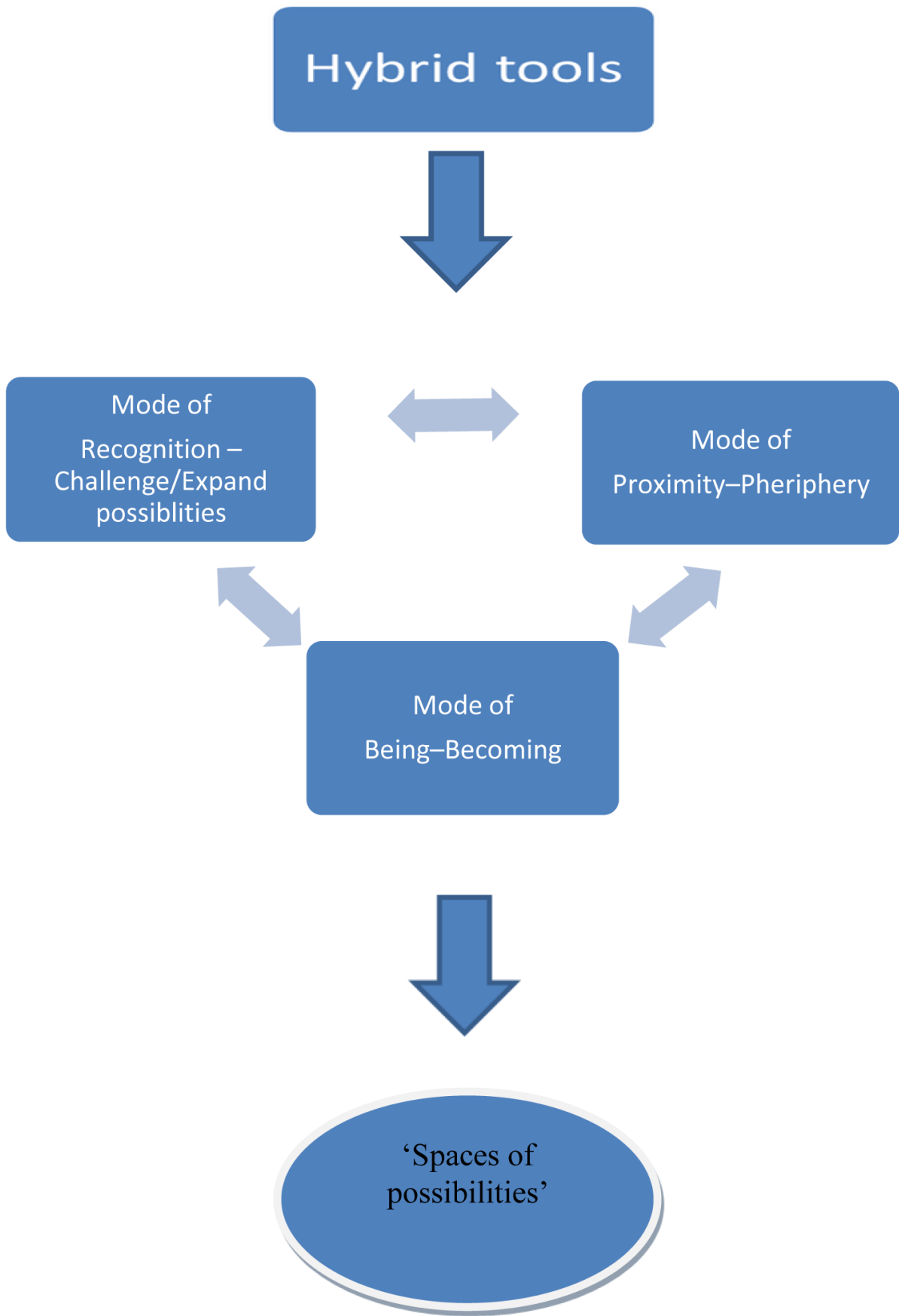
gaards begrepp utgår från trialogisk teori (jmf dialog, trialog). Mänsklig handling och kunskap innebär trialogiska dynamiska relationer mellan aktörer, koncept/verktyg och deltagare.

Mode of recognition and challenging/expanding possibilities är det första av dessa tre förhållningssätt. Det handlar om att se och erkänna det som är, men även om att utmana och expandera möjligheter. Tillsammans med deltagaren måste situationen som är ses, erkännas och bekräftas. Men det innebär också att utmana deltagaren till att vidga det möjliga handlingsutrymmet. Svårigheten för diakonin är att balansera mellan bekräftelse och utmaning. För lite bekräftelse av nuet kan leda till att möjligheter stängs. Likaså kan för mycket bekräftelse och medkänsla sära och stänga möjligheter. Följaktligen måste diakonin röra sig dynamiskt mellan att erkänna och utmana för att hitta balansen där de nya möjligheterna uppstår.

Mode of Being- Becoming är det andra av dessa tre förhållningssätt. Diakonin måste på samma sätt som ovan samspela med deltagare att se och erkänna vad de varit, se vad de är och vad de kan bli i framtiden. Nygaard illustrerar detta tillstånd som en bro. Man kan relatera till bronns ena fäste eller båda, vilka är nuet (inklusive ens historia) och framtiden. Diakonin möter deltagarna i gränlandet mellan "being" och "becoming", i gränlandet mellan vad som varit och vad som de kan bli. Detta är en balansakt där diakonin har att söka efter deltagarnas "well-being" och "well-becoming".

Mode of proximity and periphery är det tredje och sista förhållningssättet. Ytterligare en komplexitet i modellen är balansen mellan närhet och periferi. Diakonin verkar ofta som brobyggare mellan periferi och närhet/centrum, i syfte att få människor att relatera till varandra och skapa gemenskaper. Diakonin handlar inte bara om att föra resurser från centrum till periferin, men också om att föra resurser från periferin som är i centrum. Detta innebär att diakonin måste röra sig mellan periferi och centrum/närhet. Diakonin blir genom detta en länk till utökad gemenskap och skapar ny omvälvande praxis där församlingen måste förhålla sig till och förändras av "de andra".

Dessa tre förhållningssätt (modes of...) och verktyg ses som ett ständigt dynamiskt förhandlingsspel som skapar ett rum för möjligheter. Det rum där nya erfarenheter kan göras och nya verkligheter kan ta form.

Figur 6 Nygaards modell "Spaces of Possibilities"

Det finns rum, fysiska och mentala, som utgör själva grunden för vårt förhållande till verkligheten (Wyller, 2006). Dessa rum kan enligt Wyller vara homotopiska eller heterotopiska dvs. välkända/normala eller annorlunda. Wyller (Wyller, 2006) och Nygaard (Nygaard, 2015) använder båda rummet som metafor för att utveckla sina tankemodeller om diakonin. Wyller skriver att diakonin ska ha sitt fokus i det annorlunda/heterotopa rummet vid sidan av vardagliga/homotopa (Wyller, 2006). Vidare skriver han att diakonins uppdrag är att gå mellan centrum och periferi och besöka det perifera, heterogena rummet och även föra insikter från det perifera till det centrala rummet. Nygaard menar att rummet som skapas av diakonin är ett möjligheternas rum, Spaces of Possibilities (Nygaard, 2015). De som arbetar med diakonin strävar efter att skapa detta möjligheternas rum. Detta möjligheternas rum är rummet där förvandling kan ske

Wyller (Wyller, 2006) beskriver det heterotopa rummet som det annorlunda rummet, rummet vid sidan av. I detta rum menar Wyller att diakonin ska ha sitt centrum. Medan Nygaard istället menar att diakonin genom att "go between" olika verkligheter och genom att med olika förhållningssätt använda verktyg (hybrid tools) skapar möjligheternas rum.

5.3 Diakonins horisontala dimension

Den diakonala handlingen förhåller sig till två dimensioner, den horisontala och den vertikala (LWF, 2009). Den vertikala handlar om kontakten mellan Gud och människa vilket utvecklas i nästa kapitel.

Den horisontala dimensionen handlar om hur människor relaterar till varandra (LWF, 2009). I ett arbete om diakoni och pilgrimsvandring finns det flera olika koncept som kan vara värdefulla att titta närmare på. De koncepten som författaren valt att lyfta fram är hälsa och utsatthet. Dessa har valts med anledning av att det är de begrepp som det diakonala arbetet på olika sätt syftar till att påverka. Målet är att öka hälsa och minska utsatthet.

Hälsa är enligt WHO "ett tillstånd av fysiskt och psykiskt och socialt välbefinnande och ej endast frånvaro av sjukdom el. svaghet" (Lindskog & Zetterberg, 1981). Hälsa är ett tillstånd som skapas av stödjande miljöer avseende fysiska, sociala, andliga, ekonomiska och politiska dimensioner. Var och en av dessa dimensioner är ouplösligt knuten till de andra i ett dynamiskt samspel.

Människan har många olika behov som hon för att må bra behöver få uppfyllda. Dessa behov delas av Norling och Gunnarsson (Norling & Gunnarsson, 1994) in i tre olika grupper nämligen **psykiska behov**, t.ex. ha roligt, intellektuell stimulans, spänning, lära sig något, **sociala**

behov t.ex. umgås med släkt och vänner, hjälpa varandra, ha en nära vän och till sist **fysiska behov**, t.ex. äta, sova, belasta och träna kroppen.

För att uppnå hälsa behöver föda, sömn och sysselsättning balanseras mot varandra, skriver Jonsson (Jonsson, 1993). Vidare bör man ta vara på vilan som ligger i omväxlingen av arbete och miljö. Som avslutning skriver han att det viktiga är att ha balans mellan olika typer av aktiviteter; friluftaktiviteter kontra inomhusaktiviteter, stillasittande kontra fysiska.

Utsatthet är situationsbundet och positionsberoende och står i relation till kontexten och personen. En person kan inte vara en utsatt per se utan en person befinner sig i en utsatt position. Utsatthet är ett svårt begrepp att definiera eftersom det kräver att flera olika parametrar sammanvägs till en helhet. Om utsatthet definieras snävt kan ingen hamna i en utsatt position och definieras det för brett är alla i utsatta positioner (Engel, 2008).

För att kartlägga hälsa och utsatthet behövs ett antal parametrar. Vilka dessa parametrar är har Aaron Antonovsky (Antonovsky, 1991) forskat kring. Han har kommit fram till att huruvida en person upplever Känsla Av SAMmanhang (KASAM) har ett samband med personens hälsa, både den upplevda hälsan och den objektivt mätbara hälsan. Vidare menar han att alla människor befinner sig på en flytande skala mellan frisk och sjuk. De tre stora parametrar som Antonovsky hittat som är avgörande för hur en person kan hantera stress och uppnå hälsa är: meningsfullhet, hanterbarhet och begriplighet. I detta ingår att ha makt och inflytande, befinna sig i ett sammanhang och känna att man har ett aktivt jag, dvs. att vara den som rattar sin farkost genom livets strömmar.

Cecilia Melder har under ett föredrag 2013 om "*Existentiell folkhälsa*" (Melder, 2013) samt i sin avhandling (Melder, 2011) beskrivit ett antal aspekter som påverkar hälsan hos en person. Dessa är socialt nätverk, fysiska, psykiska och mentala resurser. Till detta läggs de emotionella resurserna som kan manifesteras i bl. a hopp och livsåskådning samt känslan av att ha eget ansvar för sin situation. Ett ytterligare förhållningssätt som Melder lyfter fram är var en person har sitt "lokus of kontroll" inom sig eller utom sig. Dvs. om en person har självtillit och självinsikt eller förlitar sig på andras kunskap.

Hälsa och utsatthet är situationsberoende begrepp som placeras på ett kontinuum och är inte dikotomiska begrepp. Hälsa och utsatthet fördelas som mer eller mindre och inte som antingen eller. Hälsa och utsatthet berör framförallt diakonins horisontala dimension, men även den vertikala. I Nygaards modell hålls dessa två dimensioner ihop och diakonin syftar till att söka efter nya möjligheter, ökad hälsa och minskad utsatthet. Huruvida det diakonala arbetet är

framgångsrikt borde kunna visas genom förändring i dessa två koncepten. Diakoni och pilgrimsvandring resulterar i bästa fall i minskad utsatthet och ökad hälsa. Att göra denna analys är inte målet för detta arbete, men det kan vara en intressant tankemodell för fortsatt forskning.

5.4 Diakonins vertikala dimension och andlig träning

Den vertikala dimensionen av diakoni, som nämndes i föregående kapitel, handlar om kontakten mellan Gud och medmänniskan, det mystiska och andliga (LWF, 2009). Inom pilgrimsforskning, pilgrimsvandring och diakoni är den vertikala dimensionen hela tiden närvarande. Inom denna vertikala dimensionen ryms begreppen andlig träning och helgelse. Ofta klassas pilgrimsvandring inom kristendom som en form av andlig träning som kan syfta till helgelse (Johannesson, 2014).

Mystik är ett ord vars betydelse har förskjutits genom historien och genom detta kommit att få olika betoningar enligt Grace Jantzen (Jantzen, 1995). I den grekisk-hellenistiska världen betydde mystik främst att tåga angående en initiationsrit. Senare under den början av kyrkans utveckling innebar mystik att hitta en djupare innebörd i bibeltexten. Under medeltiden försköts betydelsen till att betyda att ana Guds dolda mysterium ("mystical theology") och under efterreformatorisk tid att med Guds hjälp illustrera vari ett liv i Kristi efterföljelse består. Under det förra seklet försköts betydelsen, med inspiration från existentialismen, till att ha intensiva subjektiva/psykologiska erfarenheter som man menar inte kan beskrivas i ord.

Spiritualitet/andlighet definieras av Elaine McCreery som "An awareness that there is something Other, something greater than the course of everyday events" (Hay & Nye, 2006, p. 60). Begreppen försöker omfatta och tala om en upplevelse av det transcendent, något som är mer och bortom det vanliga. Detta kan kopplas till en teistisk tradition eller en ateistisk tradition. Den teistiska omfattar att upplevelsen relaterar till det någon som är större, och den ateistiska relaterar till att vara det största som man kan bli i sig själv. Båda traditionerna kopplar till en upplevelse av det transcendent och syftar till att motverka individualism och konsumism och främja ansvaret för medmänniskan och naturen (Haugen, 2015, p. 224).

Utifrån ovanstående resonemang kan spiritualitet och andlighet och mystik sägas vara ord som knyts samman av förhållandet till den transcendent dimensionen. I allmänt tänkande används spiritualitet, andlighet och mystik synonymt, vilket senare blir tydligt i informanternas resonemang kring andlighet och spiritualitet.

Svenska kyrkan är ett lutherskt trossamfund och genom den lutherska historien har andlig träning och pilgrimsfärder betraktats med skepsis. Grunden för detta är Luthers uppfattning om rättfärdiggörelse genom tro och inte genom handling (Johannesson, 2014). Detta komplicerar relationen till andlig utveckling och helgelse som handlar om att med hjälp av andlig träning bli mera helgonlik och mera "god".

De goda handlingarna är i luthersk tradition ett naturligt utflöde av den villkorlösa kärleken som alla kristna tar emot från Gud genom tron. Nåden ges gratis och människan blir rättfärdig i Guds ögon i det ögonblick som nåden tas emot. Människan är med Luthers ord samtidigt rättfärdig och syndare vilket resulterar i att det varje dag krävs omvändelse för att vända sig rätt mot Gud. Detta medför som Karin Johannesson (Johannesson, 2014) i sin avhandling visar ett förhållande mellan människans rättfärdiggörelse och helgelse. Men detta samband innebär inte att det går att påverka sin rättfärdighet inför Gud. Den är en gång given men där emot går det genom andliga övningar och liknande att påverka sin helgelseprocess och förverkliga sitt kall; att leva mer kärleksfullt mot sin medmänniska. Uttryckt på ett annat sätt av Biskop Mark S. Hanson, LVF:s president 2003–2010 "Vi gör inte Guds verk för att Gud behöver att vi gör det utan för att vår medmänniska behöver det. Vi gör Guds verk i Kristi namn för att världen ska leva." (Nordstokke, 2015, p. 38). Detta innebär att pilgrimsvandringen inte är ett uttryck för att pilgrimen ska komma närmare Gud eller förtjäna Guds kärlek utan ett sätt att närma sig sin medmänniska och kanske även älska sig själv mera. Detta uttrycks på ett liknande sätt av Kjell Nordstokke "Det kristna livet präglas av en kamp mellan vad vi redan är i Kristus och vad vi fortsätter vara som syndiga människor" (Nordstokke, 2015). Vidare skriver han att detta bör hjälpa oss att få en realistisk bild på människan, varken för pessimistisk, som visar att det inte är möjligt att göra något gott, eller för optimistisk att vi kan göra allt gott. En människa har sina begränsningar och sin syndfullhet men samtidigt skapade till Guds avbild och kallade till att vara Kristi kropps lemmar och som sådana oändligt värdefulla. En realistisk bild av människan och det diakonala arbetet innebär att man måste vara självkritisk och realistisk men samtidigt behålla övertygelsen om att människan som bräckliga lerkärl kan rymma dyrbara skatter (Nordstokke & Stubkjaer, 2005).

All andlig utveckling handlar om relation. Det gäller även när man ger sig ut och går. Alltså är en pilgrimsvandring relation, inte prestation (Lind, 2007, p. 103). I pilgrimsvandringen relateras det ofta till den transcendent dimensionen.

Diakonins vertikala dimension handlar om kontakten med Gud, vilket ofta kommer till uttryck på pilgrimsvandring. Andligheten och spiritualiteten har sitt ursprung i Guds kärlek till män-

niskan och Jesus död och uppståndelse (Johannesson, 2014). Det är inte människan som närmar sig Gud i pilgrimsvandringen eftersom Gud redan kommit människan till mötes. Den transcendentala upplevelsen under pilgrimsvandring kan genom diakonin kläs i ord och ge pilgrimen möjligheter till handling. Pilgrimsvandringen kan hjälpa människan att närma sig både medmänniskan och sig själv med kärlek och barmhärtighet.

6 Resultat

Uppsatsen bygger på empiriskt material från informanter som har eller har haft anställning inom olika organisatoriska kontexter, merparten inom församling (11 av 17). De övriga har uppdrag på stiftsnivå för att ansvara för pilgrimsvandring och samordning av pilgrimsvandring inom sitt stift. I uppsatsen representeras 6 av 11 stift samt en utlandsförsamling. I Svenska kyrkan finns ingen samordning av pilgrimsvandring på riksnivå.

6.1 Beskrivning av informanternas bakgrund

Informanterna har samtliga lång erfarenhet (över ett decennium) av att jobba inom Svenska kyrkan och är insatta i de olika ledningsstrukturerna som styr arbetet. Informanterna är alla en del av tjänstemannaorganisationen genom sin anställning i Svenska kyrkan. Informanternas personliga motiv för att arrangera pilgrimsvandring sammanbinds genom detta med organisationens motiv för pilgrimsvandring.

De intervjuade var när studien genomfördes mellan 38 och 71 år gamla. Totalt intervjuades 17 personer varav 12 var kvinnor och 5 män. Medelåldern var 53 år. Samtliga intervjuer genomfördes under perioden september till november 2015. Informanterna har på olika sätt kommit i kontakt med pilgrimsvandring och jobbar eller har jobbat med pilgrimsvandring professionellt. Den professionella kontakten med pilgrimsvandring kan ske genom att de vandrar själva, leder vandringar eller genom beslut skapar möjligheter för Svenska kyrkan att arrangera pilgrimsvandringar.

Flera av informanterna har genom större delen av livet haft intresse av att vandra och gärna i naturen. De flesta säger att pilgrimsvandring och arbetet med pilgrimsvandring stämmer överens med deras personlighet och intressen. Informant A uttrycker det såhär:

Rent konkret i min person så stämmer det väl överrens med mig själv. Jag tilltalas av andligheten, som tar in hela skapelsen med allt vad den innebär... med miljötänkande. Jag tycker det är en ganska positiv människosyn i det hela också.

Informanterna upplever att den personliga övertygelsen och arbetets mål och innehåll stämmer väl överens med varandra.

Inspirationen till att pilgrimsvandra har för någon kommit genom böcker t ex Paulo Coelho "Alkemisten" eller "Pilgrimsresan" eller Agneta Sjödins bok "En kvinnas resa". För andra har intresset väckts genom filmer, TV eller tidningar. Cirka hälften av informanterna har i vuxen ålder funnit sin kristna tro och för några av dem har pilgrimsvandringen varit vägen till tro.

Alla informanter har gjort sin första medvetna pilgrimsvandring i vuxen ålder. Några informanter beskriver att när de ser tillbaka på sitt liv kan de se hur livet alltid varit en pilgrimsvandring, även om de tidigare inte skulle kunnat säga så. Flera vittnar om att de existentiella dimensionerna av livet blir tydliga under en pilgrimsvandring och att de mår gott av att vandra. Informant F beskriver det som följande:

Inte visste jag att jag har varit pilgrim så länge, även innan jag förstod att jag var det. Och den erfarenheten har blivit ganska många enskilda människors. När man ser vad pilgrim kan innebära substantiellt så kan man sen i efterskott, i backspegeln säga att det där känner jag igen. Den där längtan har jag haft och den inriktningen har jag velat haft hela mitt liv.

För informanterna är det tydligt att pilgrimsvandring är både ett intresse och ett arbete. Det är mer av en livstolkning och en livsstil än enbart en arbetsmetod och ett arbetsredskap. Pilgrimsvandring är för många av informanterna mer av en livsstil än bara ett jobb.

6.2 Hur beskriver informanterna pilgrimsvandring

Samtliga informanter tillfrågades vad som karaktäriserar en pilgrimsvandring. Nedan ska bredden av deras beskrivningar belysas för att mot slutet beskriva pilgrimsvandringens yttre och inre kännetecken och till sist sammanfatta allt i en preliminär beskrivning av pilgrimsvandring utifrån informanternas svar.

Informanterna anser att det finns ett antal parametrar som ingår för att det ska bli en kristen pilgrimsvandring. Vilka parametrar som måste ingå och hur mycket av varje som krävs för att klassa det som en pilgrimsvandring har ingen kunnat definiera. De parametrar som berörts (i bokstavsordning): andlighet, bibeltexter, bekymmerslöshet, böner, delande, enkelhet, frihet, gudstjänst, Gud, gå på djupet, gå över gränser, heligt mål, hitta oss själva, inre vandring, Jesus, kultur, kyrka, livsfråga, livshållning, långsamhet, meditation, mål, möten, nattvard, natur, psalmer, rastplats, reflektion, samtal, spiritualitet, struktur, sång, tystnad, uppbrott, vandring och öppenhet för det som möter.

Utifrån informanternas försök till att beskriva pilgrimsvandring framkommer två tydliga kategorier. Den första kategorin handlar om att informanterna inte kan uttala sig om vad en pilgrimsvandring är. Det är endast den enskilda pilgrimen som kan beskriva vad som varit en pilgrimsvandring för hen. Detta kan kallas den inre dimensionen av pilgrimsvandringen där pilgrimen själv har tolkningsföreträde. Detta knyter an till Turner & Turners tankar om pilgrimsvandring i kapitel 4.1. Den andra kategorin handlar om att arrangören bestämmer vad som är en pilgrimsvandring och har tolkningsföreträde. Denna kategori kan kallas den yttre

dimensionen av pilgrimsvandring, vilket knyter an till Stoddards modell (figur 4) för att definiera och klassificera pilgrimsvandring i kapitel 4.1. I de följande två underavdelningarna ska pilgrimsvandringens inre och yttre kännetecken presenteras såsom de framstår för informanterna.

6.2.1 Pilgrimsvandringens inre kännetecken

Utifrån informanternas beskrivningar om vad pilgrimsvandring är kan de "inre" kännetecknen beskrivas som att en pilgrimsvandring är en inre vandring där livsberättelsen, den religiösa och den andliga dimensionen möter varandra. Dessa dimensioner blir tydliga genom delande av livsberättelser och livshållningar, sökande efter och samtalande om livets mening och genom berättelser om att förhålla sig till livets upp- och nedgångar. Informant C beskriver pilgrimsvandring som:

Jag ser det som en vandring genom livet. En livsvandring. Man pratar ju mycket om sin livshållningen, sitt förhållningssätt till livet på vandringarna. Inte så mycket om att man ska göra bot och bättring eller så, snarare att liksom bejaka livet. Och kanske reflektera över beslut eller om det är något jag ska förändra. Eller pilgrimsvandring för mig är livet, en livsvandring, att man reflekterar tillsammans med andra.

Pilgrimsvandringen kan utifrån detta beskrivas som en bild av livsvandringen eller med informant M:s ord "jag brukar tänka att livet också är en vandring".

Informanterna var eniga i att utan den andliga dimensionen blir det ingen pilgrimsvandring. Dessutom innehåller en pilgrimsvandring alltid rörelse och någon form av livstolkning eller livsfråga. Men vad de olika delarna ska innehålla och hur mycket av dem som behövs för att det ska bli en pilgrimsvandring kan ingen avgöra. Informant H beskriver det som följande:

Det måste på något vis ha med en religiös upplevelse att göra. Det måste ge den enskilda människan någonting. Det måste i någon mening vara en vandring, att man på något vis förflyttar sig på lite olika sätt.

Informanterna säger att pilgrimsvandringen har ett syfte och ett mål och följer efter ett uppbrott. Pilgrimen själv är den som definierar syftet och målet. En pilgrimsvandring definieras av informant G på följande sätt: "En vandring i det yttre och inre, för kropp själ och ande." Pilgrimsvandring handlar om pilgrimens inre existentiella dimension kombinerat med fysisk förflyttning.

Flera av informanterna berättar att många pilgrimer vittnat om att under vandringen mötte de sig själva, sin livshistoria, sin medmänniska och även att de erfarit Gud själv. Utifrån de olika erfarenheter som pilgrimerna gör finns det möjlighet till att de ser världen från en ny horisont.

Någon komplett sammanställning över vilka möten var och en av pilgrimerna gjort under vandringen finns inte. Men däremot finns ett antal vittnesmål och berättelser som pilgrimer berättar efter sina vandringar.

Informanterna berättar om ett förhållningssätt som de anser är viktigt på en pilgrimsvandring och som de själva värdesätter. Detta förhållningssätt handlar om ömsesidighet och möten mellan jämlikar. Pilgrimsvandringen ska vara en plats där det finns frihet att tänka och tala till punkt okommenterat, en plats där möten kan ske. En informant (J) uttrycker det så här:

Men sen en sak som jag tycker är rätt viktigt det är just skapa de här andliga stöden för spiritualiteten, som är den här totala öppenheten och värderingsfria zonen, den är hur viktig som helst ... bara att den är fullständigt öppen för människor var de är i sin process och hur de uttrycker den... det är superviktigt.

Enligt informanterna är det en av arrangörens viktigaste uppgifter att se till att detta frihetens rum på trygghetens grund bildas och skyddas. Pilgrimsvandringens inre kännetecken har med pilgrimens religiösa upplevelser att göra och den andliga och existentiella dimensionen i tillvaron.

6.2.2 Pilgrimsvandringens yttre kännetecken

Utifrån informanternas beskrivningar om vad en pilgrimsvandring som de arrangerar är kan de yttre kännetecknen beskrivas som att en pilgrimsvandring är en vandring från en plats till en annan. Startplatsen kan vara densamma som målet och vandringen kan gå i en cirkel tillbaka till startplatsen. Start och mål kan också vara åtskilda så att man går från punkt A till punkt B. Pilgrimsvandringen kan vara kort eller lång. Den korta pilgrimsvandring mäts i minuter eller meter medan den långa mäts i dagar, veckor, månader eller mil. Den kortaste pilgrimsvandringen som informanterna berättar om är på ca 20 minuter och rör sig en sträcka på kanske 50 meter i en labyrint utanför Lunds domkyrka. Den längsta pilgrimsvandringen som det berättas om är en vandring på 230 mil över en 4 månadersperiod genom hela Sverige från Tretriksroset till Smygehuk.

På pilgrimsvandring i grupp är det enligt informanterna arrangören som är ansvarig för ramar för vandringen. Dessa kan sammanfattas som pilgrimsvandringens yttre tecken och består av uppbrott, rastplatser, vägar och mål, samtal och tystnad, möten och delande. Är det en kristen pilgrimsvandring i grupp är arrangören garant för att pilgrimerna under pilgrimsvandringen möter den kristna traditionen. Den kristna traditionen kan, enligt informanterna, representeras av altaren, kyrkor och heliga platser, böner, bibelord, Guds ord, nattvard, sånger eller gudstjänst.

Informanterna beskriver att pilgrimsvandringens uppbyggnad hjälper pilgrimerna att se varandra som jämlikar. Pilgrimerna oavsett om de är ledare eller deltagare är alla människor på väg mot samma mål under en viss tid. Förutsättningarna är för alla likartade, de står vid starten och ska ta sig till målet. Informanterna berättar att under vandringen möts pilgrimerna i bästa fall som jämlika människor i ögonhöjd och delar med sig av sina livserfarenheter och det de har i sina ryggsäckar (både bildligt och bokstavligt). Pilgrimer har berättat för informanterna att de under vandringen mött varandra, sig själva, den kristna traditionen och ibland också Gud själv.

En sammanfattning som inrymmer de flesta aspekter av informanternas uppfattningar om en pilgrimsvandring kan beskrivas som följande: en pilgrimsvandring är en mötesplats i rörelse som avgränsas tydligt i rum och tid och som är öppen för de existentiella och andliga dimensionerna.

6.3 Informanternas reflektioner om diakoni utifrån pilgrimsperspektiv

Informanterna beskriver diakoni på fyra olika sätt: som ett förhållningssätt, som en aktivitet och som en effekt av eller kvalitet på en handling. Gemensamt för informanternas beskrivningar av diakoni är att diakoni alltid har en riktning, diakoni är aldrig passivt utan syftar till någon form av rörelse eller förändring.

6.3.1 Diakonal hållning

Den diakonala hållningen handlar, enligt informanterna, om att se människor som de är och inte redskap för att nå mål. Att se människor för de skapelser de är och inte som siffror i en budget. Detta illustreras av informant K med följande citat:

En diakonal hållning illustreras av S:t Laurentius som när han kallas inför kejsaren lyfter fram folket och särskilt de fattiga och säger att de är kyrkans skatter.

Utifrån informanternas svar kan en diakonal hållning beskrivas som att den utgår från att vi alla är på väg längs livsvägen, vilket innebär att alla får vara som de är oavsett tro eller livsåskådning. Informant C uttrycker det som "att man försöker att inte göra skillnad på människorna utan vi kommer in i det här sammanhanget och alla tas som vi är".

För informanterna innebär en diakonal hållning att vara lyhörd för och lyssna på människor, vilka ibland hamnat i en svår situation. Lyhördhet om en person behöver tala eller vara tyst, vara ifred eller vill mötas. Informant P uttrycker det:

"behöver du tala eller behöver du vara tyst, behöver du vara ifred eller behöver du att jag möter dig? Lyhördhet är en del av konceptet och att det är ett tagande och ett givande. Det är inte någon som enbart ger, alltså det är medvandrarskap, att man ger till **varandra** i samtal."

Informanterna menar att detta vidare innebär att var och en får frihet att delta utifrån den situation som den befinner sig i. Att var och en får ha sitt livsrum i kollektivet som privatperson. Det finns en öppenhet för varje individ och en lyhördhet för att mötas i öga mot öga, oavsett om de orkar kommunicera eller inte. Det diakonala förhållningssättet till livet sammanfattas av informant J med "Ubuntu". Det går ut på att en människa endast blir till i mötet med andra. "Jag är jag på grund av vilka vi alla är" eller "jag behöver dig för att vara jag och du behöver mig för att vara du".

En diakonal hållning innebär en syn på människan med en inneboende självstyrka, vilket informant M ger uttryck för i följande citat:

i jobbet med långtidssjuka lära dem ta ett steg i taget... genom samtal och bilder och ge dem inre styrka att våga gå den jobbiga vägen till friskheten

Denna hållning innebär, enligt informanterna, att ibland kunna hjälpa till och ibland inte. Det innebär att inte hjälpa med sådant som människan inte vill ha.

6.3.2 Diakoni som aktivitet

Informanterna säger att diakoni som aktivitet handlar om möten, rörelse och träning. Möten mellan olika traditioner och livstolkningar. Möten mellan människor med olika förutsättningar och uppfattningar. Möten mellan Gud och människor. Vidare säger de att diakonins uppgift är att skapa mötesplatser. Mötesplatser där gemenskap kan växa mellan människor och mellan människor och Gud. Mötesplatser där både samtal och tystnad får plats.

För informanterna handlar diakoni som rörelse både om yttre geografisk förflyttning och inre mental förflyttning. Det handlar om att röra sig över gränser och se världen ur nya perspektiv. Informant B beskriver det som att "diakoni är att gå med i stunder av livet när det kanske är tufft". Informant E lägger till "att sträcka fram sin hand och säga: Du är inte ensam, medveten om att jag kan inte lösa deras problem men jag kan lyssna och erbjuda sällskap."

Diakonal träning handlar om att träna sig i att visa omsorg om sig själv och andra, träna sig på att se och respektera andra och sig själv, vilket informant B belyser, genom att säga att "det handlar om att träna sig i att stå ut med varandras egenheter."

Nedan har författaren valt ett antal typiska förklaringar om vad diakoni är enligt informanterna. Det verkar som om diakoni bäst definieras genom ett kollage av olika definitioner och inte genom reduktion av olika begrepp.

Diakoni är ett sätt att tjäna de minsta i världen och därigenom tjäna Gud, så det handlar om att leva och se världen som den är.

Diakoni sker på den andres villkor, på den andres planhalva.

Diakoni innebär att reflektera över vem man är eller hur man är.

Diakoni är att försöka mötas som människor på ett väldigt ärligt sätt. Det innebär att dela tro och liv med varandra, där delandet av olika perspektiv sker utan att någon har tolkningsföreträde. För att det ska vara möjligt behöver öppenhet finnas för att ta emot de olika perspektiven såsom de är.

Diakoni är enligt informanterna en aktivitet som på olika sätt berör den andre. Syftet är i öppenhet inför varandra mötas, genom detta kan förändring ske i kontexten och i bådars livsvillkor.

6.3.3 Diakoni - att våga gå in i nya rum

I informanternas beskrivningar om diakoni framkommer att värna livet är kvaliteter som de förknippar med diakonal handling. En diakonal kvalitet på en handling är att den uppsöker och inkluderar platser och personer som kan vara utsatta. Det kan innebära att söka upp människor eller platser som kanske inte i första hand är givna för pilgrimsvandring och där söka efter källor till liv. Vidare framgår ur informanternas beskrivningar att en diakonal effekt av en handling är att gemenskap främjas. En diakonal effekt av en handling kan innebära gränsöverskridande rörelser där grupper från olika "läger" möts (rik - fattig, män - kvinnor, unga - gamla). Det innebär att vara både uppsökande och utmanande, att väcka opinion mot förtryck och verka för befrielse. Informant I berättar:

På en diakonal pilgrimsvandring kan det handla om att ta in kontexten t ex att se den politiska verkligheten, se fattigdomen, att se barns och kvinnors roll och i de sammanhang där de finns.

Informanterna berättar om att det under en pilgrimsvandring är vanligt att pilgrimerna går över gränser. Dessa gränser kan vara rent geografiska, de passerar från ett land eller ett landskap till ett annat eller att de passerar en stadsgräns. Det kan vara socioekonomiska gränser eller kulturella gränser. En följd av den diakonala pilgrimsvandringen är enligt informanterna att broar byggs mellan olika grupper och sammanhang.

En informant (informant I) lyfter fram att pilgrimen är förberedd på en pilgrimsvandring, en längtan eller fråga driver pilgrimen ut på vandring:

På en riktig pilgrimsvandring är du beredd på att någonting kommer att ske med dig här. Det handlar inte om avkoppling, även om det finns med. Du bryter upp från din vardag, du söker någonting som är viktigt för dig. Du korsar gränser. Du möter det okända, det du inte är beredd på att möta och i det sammanhanget förhoppningsvis så växer du. Det skulle jag vilja karaktärisera som en pilgrimsvandring. Att ge dig iväg. Att du går iväg någonstans. Och målet kan lika gärna vara att komma hem som att nå fram.

Detta kan sedan resultera i att nya rum skapas och att pilgrimen förändras och växer.

Den diakonala pilgrimsvandringen skapar nya rum där främlingen vågar mötas och genom det kan fördomar ses och i bästa fall brytas. Dessa nya rum kan leda till engagemang t ex för flyktningar genom praktisk handling eller genom förbön. Dessa effekter av pilgrimsvandringen gör att pilgrimsvandringens diakonala dimension blir synlig.

6.3.4 Pilgrimsvandring och diakonins vertikala och horisontala dimension

I materialet tycks det, för författaren, finnas regionala eller geografiska skillnader för vilka parametrar som klassas som viktiga för att en pilgrimsvandring ska få "rätt" karaktär. För att säkerställa att dessa skillnader verkligen finns och inte bara beror på informanternas olika sätt att uttrycka sig skulle det behövas ett större forskningsmaterial. Dessutom skulle det behövas intervjuer med pilgrimsvandrare som vandrat med pilgrimsledare från de olika platserna för att säkerställa att det som pilgrimsledarna framför som viktiga parametrar i sina resonemang även omsätts i handling. Nedan följer en beskrivning av de skillnader som författaren lagt märke till.

Varje geografisk plats har format det lokala pilgrimsarbetet utifrån sin lokala kontext. Dessa platsers olika kontext gör att pilgrimsvandringens tyngdpunkt landar olika på olika platser. De mönster som möjligen kan urskiljas i materialet är om tyngdpunkten i pilgrimsvandringen ligger på den vertikala eller horisontala dimensionen. Dessa dimensioner är sammanbundna med varandra och går inte att separera från varandra, men tyngdpunkten kan ligga olika.

I Stockholmsområdet anses tyngdpunkten ligga på handling för medmänniskan. Detta innebär att vidga sina vyer, sänka trösklarna till kyrkan och reflektera över sig själv om vem man är för att bättre kunna möta sin medmänniska. Pilgrimsvandring verkar handla om relationen mellan sig själv och medmänniskan och på vilket sätt dessa två förhåller sig till varandra.

I övriga landet anses tyngdpunkten ligga mer på den horisontala dimensionen. Det är människans relation till det transcendentum som står i centrum. Detta framträder för författaren på de beskrivningar av pilgrimsvandring som förmedlats av informanterna. När pilgrimsvandringens beskrivs lyfts koncepten tystnad, andlig fördjupning och att vandra från altare till altare fram.

I samtliga beskrivningar av pilgrimsvandring kan anses att den enskildes beslut och upplevelse står i centrum för målet med vandringen. Att den enskilde pilgrimen får ut något av vandringen och på något sätt får möjlighet till att medvetet förändra sitt liv. Pilgrimsledarna visar stor respekt för att de själva endast lägger ramarna för pilgrimsvandringen ramarna bestående av tid och rum såväl som förhållningssätt och den kristna traditionen. Det som händer på vandringen är mellan pilgrimen och Gud och mellan pilgrimen och medmänniskan.

Utifrån det materialet som samlats in kan pilgrimsrörelsen sägas ha två olika fokuspunkter. Den ena är att pilgrimsvandringen syftar till ett möte mellan pilgrimen och medmänniskan och den andra syftar till ett möte mellan pilgrimen och Gud.

6.4 Hur kan pilgrimsarbete förstås som diakoni i Svenska kyrkan?

Utifrån informanternas svar om pilgrimsvandring undersökte författaren hur informanterna uttalar sig om pilgrimsvandring som en del av en diakonal verksamhet. Informanterna lyfte fram fem dimensioner av hur pilgrimsarbete kan förstås som metoder för eller som en aspekt av diakoni. Dessa kan sammanfattas som: metod för livstolkning, metod för att uppnå läkedom och hälsa, metod för att främja gemenskap, metod/hjälpen för att gå över gränser och en förkroppsligad eller inkarnerad diakoni.

6.4.1 Pilgrimsarbete som metod för livstolkning och andlig fördjupning

I materialet beskrivs pilgrimsvandring som en metod för diakonalt arbete. Pilgrimsvandringen öppnar upp för samtal, tankar och funderingar erfar informanterna. På pilgrimsvandringen startar en process med var och en av pilgrimerna där just deras viktigaste fråga kommer i fokus. Informanterna berättar att under pilgrimsvandringen kan både pilgrimer och pilgrimsledare vara medvandrare, ingen har tolkningsföreträde framför den andre utan där möts de som jämlika medvandrare. Rastplatser och plåster kan delas längs vägen, men var och en har sin egen process. Var och en har sitt eget förhållande till den kristna traditionen och sin egen relation till Gud.

En pilgrimsvandring blir enligt informanterna diakonal genom att pilgrimerna får nya perspektiv, på livet, sig själva, medmänniskan och Gud. Metoden innehåller momentet rörelse

kopplat till bön, meditation, samtal och delande av liv. Vidare kan det ingå bibelord, tystnad, existentiella livsfrågor och delad tro. Olika symbolhandlingar kan vara ingredienser i vandringsen liksom pilgrimens sju nyckelord (frihet, enkelhet, tystnad, bekymmerslöshet, långsamhet, andlighet och delande). Pilgrimsvandringen startar med ett uppbrott och siktar mot ett mål, däremellan finns rastplatser och möten. Den diakonala effekten kan ses i och med att pilgrimen får redskap till förnyad livstolkning när bibeltexter och livsteman tolkas i ljuset av varandra.

Informanterna upplever att pilgrimsvandringen hjälper människor att uppleva andlig fördjupning. Det kan handla om att hitta ord till sin tro, att möta sig själv eller att komma i kontakt med Gud. Pilgrimsvandringen hjälper, enligt informanterna, såväl vana som ovana kyrkbesökare att lyssna inåt och få en egen relation med Gud. Pilgrimsvandringen blir ett verktyg som öppnar upp för samtal och möten mellan pilgrimer och kyrkans texter. Detta upplever informanterna som ett motiv, att hjälpa människor att hitta sin tro, pilgrimsarbetet blir då en kanal för att leda människor till kyrkans rika skatter i form av riter och texter. Detta kan ske genom att de som pilgrimsvandrar får möta kristna traditionen på vandringsen och att det finns stor rymd för tankar och funderingar. Informant J uttrycker det som följande:

På pilgrimsvandringen är det tydligt att det är den kristna traditionen vi vandrar med. Men alla är tillåtna att vara dem de är. Det finns inga värderingar i det. Det är väldigt respektgivande, respektfullt och ickedömande atmosfär och allas andlighet och ingångar till andlighet är välkomna, men vi som leder, vi är fasta och trygga i vår identitet och vi erbjuder detta.

Pilgrimsvandringen kan, enligt informanterna, hjälpa människor att möta den kristna traditionen, sätta ord på sin egen andlighet och forma ett språk för sina religiösa upplevelser.

6.4.2 Pilgrimsarbete som metod för att uppnå läkedom och hälsa

I materialet framkommer att det kan komma positiva effekter av att pilgrimsvandras. En effekt kan vara att pilgrimerna mår bra av att pilgrimsvandras, det är som friskvård. I materialet framkommer att en pilgrimsvandring med diakonal karaktär kan innebära att pilgrimerna tillsammans med pilgrimsledarna aktivt söker efter källor till liv på pilgrimsvandringen, i sig själv, i sin omgivning, i sin medmänniska och i Gud.

Informanterna berättar att de sett att pilgrimsvandring kan få läkande effekter avseende till exempel sorg och trauma samt bot mot mildare depressioner och lättare psykiska sjukdomar. Enligt forskning som flera informanter refererar till är vandring och motion det bästa botemedlet mot nedstämdhet och lättare depressioner. Flera informanter vittnar om att deltagarna

på pilgrimsvandringar ofta öppnar upp för själavårdande samtal och att pilgrimerna ofta hjälper varandra att tolka livet och samtala om svåra livsfrågor.

6.4.3 Pilgrimsarbete som metod för att främja gemenskap

Några informanter påtalar att pilgrimsvandring kan hjälpa till att sänka trösklarna till kyrkan och underlätta för vuxna människor kan hitta till kyrkan. Informant J belyser det på följande sätt:

Så tänker jag att det kanske kan vara en inkörsport för människor att få en egen relation till Gud och särskilt för de människor som liksom jag inte är uppväxta i kyrkan, som hade min ingång till Svenska kyrkan mycket via pilgrimsvandringen i vuxen ålder.

Några av informanterna vittnar om att när människor bjuds in till pilgrimsvandring så kommer de. De uttrycker det som att pilgrimsvandringen får människorna att komma i kontakt med kyrkan och kyrkans medarbetare. Vidare säger de att kyrkans medarbetare genom pilgrimsvandringens kliver utanför sina murar och möter människor på deras egen planhalva, i naturen. Detta blir enligt informanterna ett sätt att sänka trösklarna till kyrkan. Samtliga informanter vittnar om att deras första medvetna pilgrimsvandring skedde i vuxen ålder, och utifrån detta funderar några vidare på om pilgrimsvandring kan vara ett sätt att möta människors andliga behov i dagens samhälle.

Den diakonala pilgrimsvandring kan vara ett redskap för att främja gemenskap. En gemenskap som formas av gruppen, Gud och naturen gemensamt. En gemenskap där alla får bidra med sina förmågor och där de möter varandra och medmänniskorna öga mot öga. Pilgrimsvandringens form bygger på att någon går först och någon går sist så att ingen tappas bort. Gemenskapen byggs genom att man som informant F berättar stöttar varandra:

... när man tar hänsyn till varandra, man stöttar varandra, man har lojalitet och respekt för varandra också rent fysiskt med massage och man delar vatten med varandra och man hjälper varandra på olika sätt.

Gemenskapen uppstår på pilgrimsvandringen när pilgrimerna möter motstånd av olika slag och de upptäcker att de övervinner motståndet med varandras stöd och hjälp.

6.4.4 Pilgrimsarbete som metod/hjälp för att gå över gränser

En pilgrimsvandring med diakonal karaktär kan vara uppsökande och utmanande. Den kan innebära att man söker upp människor eller platser som kanske inte i första hand är givna för pilgrimsvandring. Det kan innebära att man bjuder in människor som inte självklart kommer

till en pilgrimsvandring, t ex personer som använder rullstol eller är döva. Det kan innebära att man söker upp vissa platser eller grupper.

Några informanter lyfter upp utmaningen med att arrangera diakonala pilgrimsvandringar till utsatta platser, platser där barmhärtighet behövs eller till områden där personer lever i utanförskap. Informant K berättar om detta på följande sätt:

Sen så kan vi ju vandra då också med diakonala ögon som vi gör här när vi går "Barmhärtighetens väg i Lund". ...diakoni och barmhärtighet blir ju väldigt viktigt för pilgrimsvandring när vi just har definierat en väg så. Vi går till vissa platser där det får tag i oss, för att det varit obarmhärtigt eller där barmhärtigheten flödat. Vi söker såna platser idag, var finns de platserna idag där barmhärtighet behövs? och det griper tag i människor.

Detta är ett viktigt område som behöver hanteras med varsamhet. Det finns många platser och människor som är i behov av upprättelse och försoning. Det krävs finkänslighet och varsamhet för att närma sig de som befinner sig i utsatta positioner. Informant L uttrycker det som följande:

Det får inte bli snaskigt. Det får inte bli liksom socialporr... det får inte bli stackars gatflickor från Rumänien eller Bulgarien eller nåt och här går vi med kors på ryggen och är lite förnämliga eller så där!

Detta kan enligt en av informanterna förebyggas med noggranna förberedelser, bön och arbete tillsammans med de som för tillfället befinner sig i utsatta positioner.

Vidare, säger informanterna, kan en pilgrimsvandring med diakonal karaktär skapas genom att man bjuder in grupper från olika "läger" till en och samma vandring. De olika "läger" som belysts av informanterna är rika - fattiga, män - kvinnor, unga - gamla, personer med olika funktionsvariationer eller med olika etnicitet eller språk. Den diakonala vandringen utmanar till att våga möta främlingen och det främmande och där upptäcka Gud och se och bryta med sina egna fördomar. Informant J uttrycker sig så här:

...att vara brobyggaren, diapraxis, tycker jag, att man arrangerar pilgrimsvandring tillsammans **med** andra, vilka det nu är, om det är ideella medarbetare eller moskén eller koptiska kyrkan, så är det liksom, ja, i den samarbetet tycker jag att det är väldigt diakonalt, att bygga nätverk och vara brobyggare och förbindelse, både liksom att förenas i bön och i den gemensamma bönen oavsett tro. Att vara en förmedlare mellan, men också praktiskt arrangera det här och se till att människor möts.

Denna diakonala utmaning kan förverkligas i att arrangera pilgrimsvandringar tillsammans med andra kristna samfund eller i religionsdialog med en moské.

På pilgrimsvandring är det möjligt att pilgrimen går på djupet med sig själv och Gud och kopplat med kontexten lär sig någonting och blir engagerad vilket sedan leder till handling för medmänniskan. Informant L beskriver det som följande:

Där kunde jag stanna vid ett buskage och där jag kunde säga att:

- Här bor Ove... Då kan man stanna och be för Ove.

Be för dem som injicerar droger på den offentliga toaletten...

Denna handling kan vara genom förbön eller engagemang för t ex flyktingar. Det kan innebära att verka opinionsbildande och att verka för att bryta förtryckande strukturer. Informant S berättar hur pilgrimsvandring kan anordnas för att verka för fred:

En vandring kan också ha ett speciellt fredstema som t.ex. sommarens pilgrimsvandring från Göteborgs hamn till Karlskogas vapenindustri i icke-våldets tecken. Men varje pilgrimsvandring kan i vid mening ses som en fredsvandring i de möten som görs med främmande människor under vägen, där man delar liv och bekymmer med varandra.

Vidare fortsätter informant P med att vidga perspektivet till att även lyfta fram pilgrimsvandringen som en opinionsbildande verksamhet "Opinionsbildande, det är det ju verkligen när man går för fred och för miljö och så." Dessa handlingar av gränsöverskridande karaktär lyfter fram pilgrimsvandringens och pilgrimsrörelsens diakonala karaktär.

De utmaningar som finns för att arrangera diakonala pilgrimsvandringar är först och främst praktiska. Kan den tilltänkta målgruppen ta sig från punkt A till punkt B? Sedan finns utmaningen att hålla ihop den diakonala vandringen och pilgrimsvandringen. Varken pilgrimsvandringen eller de diakonala vandringen får tappa sin essens. De sista utmaningarna är att se till att det inte blir snaskigt om man uppsöker utsatta platser.

6.4.5 Pilgrimsarbete som förkroppsligad eller inkarnerad diakoni

I materialet framkommer att deltagarna kommer till pilgrimsvandringen från sitt eget sammanhang och sin egen grupp. På pilgrimsvandringen blir de pilgrimer på vandring mot samma mål. Detta kan ge dem en känsla av jämbördighet och en ny temporär identitet; pilgrimer på väg. Det spelar ingen roll vilka deras ursprung är eller deras sociala eller ekonomiska status, här och nu är de endast pilgrimer. Detta leder till att de kan reflektera över sig själva vem och hur de beter sig och träna sig på att känna tillit till varandra och stå ut med varandras egenheter. Vandringen kan leda till att pilgrimerna vågar hjälpa varandra och andra de möter med vad de har. Detta kan leda till stärkt tillit till egen och andras förmåga. Ju längre pilgrimerna vandrar desto fler av sina begränsningar möter de och i den bästa av världar lär de sig att vara svaga och ta emot hjälp. Det kan bli till erfarenheter av tagande och givande och erfarenheter

av jämbördighet och delande. Hela denna processen kan enligt informanterna kategoriseras som en diakonal process. Informanternas beskrivningar av pilgrimsvandring och diakoni kan sammanfattas som att pilgrimsvandringen är förkroppsligad eller inkarnerad diakoni.

Pilgrimsarbete kan förstås som diakoni genom de diakonala effekter som kan uppstå under vandringen. De effekter som informanterna talar om är livstolkning, läkedom och hälsa, främja gemenskap och gå över gränser. Dessutom menar informanterna att pilgrimsvandring förkroppsligar begreppet diakoni. Pilgrimsvandringen kan bli en bild för diakoni.

6.5 Utmaningar för att forma ett diakonalt pilgrimsarbete

Utifrån informanternas synvinkel finns det ett antal utmaningar för att arrangera ett diakonalt pilgrimsarbete. Dessa utmaningar kan beskrivas som arrangörens utmaningar, i spänningsfältet mellan livstolkning och samhällsengagemang och i förhållande till utsatta grupper och platser.

6.5.1 Som arrangör

Ett antal utmaningar som informanterna lyfter fram är av praktisk natur. De flesta utmaningar kan, enligt informanterna, hanteras med hjälp av noggranna förberedelser.

Varje vandring har sina begränsningar och förutsättningar som påverkar vilka som attraheras av vandringen och vilka som har möjlighet att delta. Det som en arrangör bör tänka igenom enligt informanterna är: Vilka förutsättningar kräver pilgrimsvandringen, i form av fysiska, mentala, tidsmässiga och finansiella resurser? Genom vilka miljöer ska vandringen gå? Endast naturskönt eller kan den även gå genom stadens gator och larm?

En annan utmaning, som informanterna belyser, är att hitta lösningar när folk inte orkar så mycket som de tror, skador uppstår eller väder, vind och terräng ändras. De menar att en arrangör bör ha reservplaner för olika tänkbara scenarion. Ytterligare en utmaning som framkommit i materialet är utmaningen att tillgänglighetsanpassa pilgrimsvandringen utifrån olika funktionsnivåer av syn, hörsel, rörlighet etc.

En informant framhöll utmaningen att i Sverige hitta leder med övernattningsställen för grupper. Infrastrukturen med leder, matställen och boenden är inte så väl utbyggd i Sverige vilket gör det komplicerat att arrangera långa vandringar för grupper.

Ännu en utmaning som flera informanter påtalar är att fånga upp det som händer med pilgrimerna på vandringen. Det finns ett moraliskt ansvar och informanter anser att man inte får lämna människor vid en punkt där det skaver och gör ont. Dessutom är det svårt att förutse,

och dessutom kanske inte ens önskvärt, vilka effekter en pilgrimsvandring får för en enskild individ. Informant L uttrycker pilgrimsledarens uppgift som att det är:

att kratta manegen och lägga allt till rätta medan det bara är Gud som kan se till att det blir en föreställning.

Andra utmaningar för att arrangera pilgrimsvandringar, som informanterna upplever, kan vara att få stöd av sina chefer och sin organisation så att de i tjänsten får utrymme för arbetet. Detta kan, anser de, bäst hanteras med långsiktigt och tålmodigt påverkansarbete.

6.5.2 I spänningsfältet mellan livstolkning och samhällsengagemang

Pilgrimsvandring och diakoni är inte samma sak men de har vissa beröringspunkter. En diakonalt arrangerad vandring tillsammans med till exempel Röda korset för fred och frihet kan kanske inte klassas som en pilgrimsvandring, men däremot som en diakonal vandring för fred. Likaså *kanske* en pilgrimsvandring som arrangeras över lång tid med stora strapatser och för- enad med stor kostnad genom en naturskön fjällkedja, inte klassas som en diakonal pilgrimsvandring utan mer som en naturexpedition för resursstarka människor.

En utmaning, som informanterna påtalar, för diakonal pilgrimsvandring är att den kan bli för introvert och bara handla om deltagarnas inre, en så kallad "feel good-rörelse" eller för extrovert och bara handla om klimat, fred etc. En diakonal pilgrimsvandring behöver hålla ihop det introverta med det extroverta, den inre vandringen och det diakonala samhällsengagemanget för medmänniskan. En diakonal pilgrimsvandring kan under vandringen bygga upp pilgrimerna för att sedan resultera i engagemang efter vandringen i pilgrimens egen kontext. Den diakonala pilgrimsvandringen syftar till att kärleken ska gå vidare. Informant E uttrycker det drastiskt på följande sätt:

Jag har ingenting till övers för de här som går tysta och det här gör jag för min egen rekreation. Säg att de går ett år för att bygga upp sig, sen så ska de ge ut, annars kan de lägga ned.

På detta sätt vill informant E poängtera att det diakonala perspektivet i en pilgrimsvandring handlar om både den egna uppbyggelsen och engagemanget för medmänniskan.

En del av informanterna uppger att kyrkans medarbetare och kyrkans organisation hoppas på att pilgrimerna ska göra någon form av commitment. Denna commitment ska sedan resultera i ett socialt samhällsansvar eller engagemang för medmänniskan på något sätt.

Enligt informant B är denna spänning mellan pilgrimsvandringens inre karaktär och kyrkans eller pilgrimsledarens vilja till samhällsförändring viktig att vara medveten om:

För jag tror att pilgrimsvandringen måste ha... den har ett egenvärde i sig och om man strukturerar den för mycket och gör den till en metod för mycket så mister den sin egenart... så att det är verkligen en utmaning att försöka balansera, att vara öppen, som en pilgrim är till sin natur. Att vara öppen, att gå med att vandra med, men att inte pilgrimsvandringen förändras till att bli en miljö rörelse, eller att pilgrimsvandringen förändras till att bli en fredsrörelse. Utan vara medveten om sin egenart på något sätt.

Utmaningen med en pilgrimsvandring med diakonal karaktär är enligt informanterna att den måste ta hänsyn till diakonins båda dimensioner, den horisontala och den vertikala. Både engagemanget inåt och utåt.

6.6 Motiv för att Svenska kyrkan satsar på pilgrimsarbete

Svenska kyrkans grundläggande uppgift formuleras i kyrkoordningen som att fira gudstjänst, bedriva undervisning och utöva diakoni och mission. Svenska kyrkan har en komplex organisation som kan sägas ha två ansikten, dels den demokratiskt valda styrelsen som består av kyrkoråd och kyrkofullmäktige i varje församling och dels den episkopala strukturen som organiseras i församling, stift och nationell nivå med biskop och ärkebiskop. När informanterna tillfrågas om vilka motiv Svenska kyrkan har för att satsa på pilgrimsvandring är det båda dessa organisatoriska storheters motiv som efterfrågas, dels de styrande på lokal nivå med kyrkoråd och kyrkofullmäktige dels den episkopala strukturen med stift och riksnivå.

I följande stycken har informanternas svar om motiv för pilgrimsarbete bearbetats och kondenserats till meningsbärande enheter. När analysen av informanternas rika svar gjordes framträdde för författaren en mening som är tagen ur Johannesevangeliet 3:8 som lyder: "Vinden blåser vart den vill och du hör den blåsa men du vet inte vart den kommer ifrån eller vart den far. Denna mening gav författaren en röd tråd till förståelsen av hur informanterna upplever motiven till pilgrimsarbete.

Hur organisationen Svenska kyrkans officiellt motiverar arbetet med pilgrimsvandringar har inte någon av informanterna kunnat svara på. Inte heller har några dokument som beskriver organisationens motiv för detta kunnat hittas under den tid som funnits till förfogande för denna studie. Däremot har informanternas uppfattningar om organisationens motiv samt motiven hos informanterna kunnat belysas. Vilka nedan belyses genom underrubrikerna: för att fånga tidsandan, för att det gör kyrkan synlig och tydlig, för att det är strategiskt och kostnadseffektivt.

6.6.1 För att fånga tidsandan

I materialet framkommer uppfattningen att det ligger i tiden att pilgrimsvandra. Det finns en längtan och efterfrågan hos människor att pilgrimsvandra. Det är en rörelse som kommer un-

derifrån, utifrån. Informanterna anser att Svenska kyrkan fångar upp denna längtan att vandra och tillåter kompetenta medarbetare och både anställda och frivilliga att pilgrimsvandra under kyrkans fana. Ett av organisationens motiv formuleras av en informant K som att:

Det måste ju vara för att kyrkan urskiljer att Helig Ande är med, och att det händer saker med människorna

Informanternas uppfattningar, som framträder i materialet, av vilka motiv kyrkan har till att satsa på pilgrimarbete är att kyrkan försöker organisera en rörelse som sker med människor lite utanför organisationens kontroll. Ett alternativ kan också vara att det är ett sätt för en folkvald kyrkoorganisation att visa att kyrkan svarar på människors behov. Eller formulerat på ett annat sätt av informant K:

Det [att pilgrimsvandra] är ju så populärt att om inte kyrkan gör det så gör någon annan det. Det är väl finurligt av Gud att se till att det blir så populärt.

I materialet framstår det som att pilgrimsrörelsen är ett uttryck för Guds andes verkningar i vår tid och kyrkans uppdrag är att samverka med Guds ande, vilket motiverar kyrkan till att samverka med pilgrimsrörelsen.

6.6.2 För att det gör kyrkan synlig och tydlig

Ett motiv som informanterna anger till att organisationen satsar på pilgrimsvandring är att pilgrimsvandring är en metod som ger arbetslag och medarbetare en tydlig identitet. Vilket informant A uttrycker på detta vis:

Jag tycker att det är en bild som förmedlas utav kyrkan som är positiv i vårt samhälle. Alltså kyrkan blir inte den som så att säga gömmer sig bakom murar, utan som går ut och finns och existerar i vardagslivet.

Pilgrimsvandring gör, enligt informanterna, att kyrkan synlig på ett nytt sätt och pilgrimsidentitet kan hjälpa kyrkan att gå utanför sina egna murar och möta människor där de är mitt på torget eller i vardagen.

I materialet framkommer att när pilgrimsvandring används som metod blir medarbetarna tydliga inför sig själva och omvärlden, vilket kan vara en motivationsfaktor till att pilgrimscentra startas. Vilket i förlängningen, enligt några informanter, kan leda till att de styrande och ledande i församlingen blir stolta över pilgrimsplatsen, särskilt om det blir lyckat med många besökare. För att behålla sin identitet som pilgrimscentrum eller en pilgrimsvandrande församling och måste enligt informanterna pilgrimsvandringar arrangeras och pilgrimsleder får

gärna byggas utrustas och underhållas, vilket i sin tur kräver kompetenta medarbetare och resurser i form av medel till leder och pilgrimsvandringar.

6.6.3 För att det är strategiskt och kostnadseffektivt

Informanterna själva kan ha mål och mening med sitt arbete, men de upplever ofta en diskrepans mellan sina personliga mål och organisationens strategiska plan för hur resultaten av verksamheten kan förvaltas. Målet med vandringarna är från organisationens sida vagt och luddigt. Det närmaste ett motiv som kan anas av informanterna är att det från organisationens håll handlar om att pilgrimsrörelsen kan bli ett medel för att fånga upp de människor som oftast inte kommer till kyrkan, men som gärna pilgrimsvandrar. Informant A uttrycker denna önskan om att möta människor på följande sätt:

Jag skulle önska att man satsade mer för det är en djup andlighet som har fäste bland människor, moderna människor, en längtan.

Andra effekter av att pilgrimsvandra som informanterna lyfter upp är att en del pilgrimer blir aktiva medlemmar i en gudstjänstfirande församling. Vidare beskriver informanterna att kyrkan som organisation ofta är positiv till sånt som inte kostar mycket pengar, vilket kan vara ett motiv till att de trots allt får arbeta med pilgrimsarbetet. De anser att en motiverande faktor för organisationen att satsa på pilgrimsarbete är att det är en kostnadseffektiv metod som lockar många människor till kyrkan. Att det dessutom leder till att pilgrimer upptäcker den lokala kontexten med de befintliga kyrkorum och omgivningar som där finns, kan vara en ytterligare faktor som gör organisationen mer välvillig till att satsa på pilgrimsvandring.

Utifrån informanternas perspektiv skulle kyrkan genom strategiska satsningar på pilgrimsarbetet kunna nå fler människor och få större effekt av satsningen. Flera informanter upplever att kyrkan inte satsar så mycket på pilgrimsvandring som den skulle kunna, pilgrimsvandring upplevs som en åsidosatt verksamhet.

Informanterna anser att kyrkans motiv till att satsa på pilgrimsarbete är att det är ett sätt att fånga tidsandan och göra kyrkan synlig och tydlig för medarbetare och medlemmar. Informanterna upplever att det saknas strategiska satsningar från organisationen, men effekterna där pilgrimsarbete utförs är att trösklarna till kyrkan sänks och att människor får hjälp att hitta ett språk för sin tro samt mår bättre. Dessutom samlar pilgrimsvandringar många människor för som en informant E sa "...i min ungdom var det ju ingen som kom, men om jag bjuder mina vänner att pilgrimsvandra då kommer de ju!" Detta kan det leda till ett ökat engagemang

hos pilgrimerna både för kyrkan och medmänniskan, vilket kan vara ett motiv för kyrkan som organisation att satsa på pilgrimsvandring.

Informanterna upplever också att det i organisationen finns ett motstånd mot pilgrimsvandringar. Detta kan uttryckas på flera olika sätt och ha många olika bottnar. Ett motiv till motstånd är att det är katolskt att pilgrimsvandra. Ett annat motiv är att pilgrimerna inte engagerar sig i den församling där de bor. Ett tredje är att de går över gränser och bryter/förvirrar kyrkans hierarkier. Men detta har inte varit föremålet för denna studie så detta kan behöva forskas mera på för att kunna göra några säkra uttalanden om.

7 Analys

I denna uppsats har olika teorier och det empiriska materialet beskrivits och nu i analysen ska författaren sammanföra dessa och ställa dem i relation till varandra. Sedan reflekteras över hur möjligheternas rum (spaces of possibilities) som Nygaard (Nygaard, 2015) beskriver kan komma till uttryck genom pilgrimsvandring.

Diakoni har två dimensioner, den vertikala och den horisontala, som är hopvävda med varandra (LWF, 2009). Ett av diakonins mål som beskrevs i kapitel 5.3 är att öka hälsa och minska utsatthet. I dagens samhälle kan utsattheten snabbt drabba vem som helst av oss genom en livskris t.ex. anhörigs allvarliga sjukdom som får efterverkningar i den egna livssituationen med arbetslöshet, problem med ekonomin, skilsmässa, begynnande missbruk och utanförskap som följd. Det handlar alltså inte om en viss typ av människor utan kan gälla alla under särskilda förhållanden (Blennberger & Hansson, 2008, p. 58). Forskning visar på att stora eller mindre personliga kriser till svåra psykiska, fysiska eller religiösa kriser kan vara orsaker till att människor ger sig ut på pilgrimsfärd (Jensen, 2014), vilket berördes i kapitel 4.3.

Diakonin har som tidigare nämnts ett särskilt uppdrag att på församlingens vägnar se, beskriva och möta den nöd som finns. I detta ligger att verka för förvandling (transformation), försoning (reconciliation) och bemyndigande (empowerment) (LWF, 2009). För att kunna göra detta har en diakonipastoral tagits fram med fem steg, se figur 5.

Pilgrimsvandring kan ses som den diakonala handlingen (steg 3) i figur 5. För att veta hur denna handling påverkar deltagarnas hälsa och utsatthet skulle deltagarna behöva studeras närmare, vilket inte varit målet med denna studie. Däremot ska i denna diskussion pilgrimsvandring såsom det beskrivs i det empiriska materialet sättas i samband med Nygaards modell för diakonalt arbete.

7.1 *Pilgrimsvandring som diakonalt rum*

Den av författaren sammanfattande beskrivningen informanternas utsagor om pilgrimsvandring som avslutade kapitel 6.2 löd: En pilgrimsvandring är en mötesplats i rörelse som avgränsas tydligt i rum och tid och som är öppen för de existentiella och andliga dimensionerna. Detta stämmer väl överens med Colemans uppfattning som menar att pilgrimsvandringen kan förstås som både som en inre och en yttre resa (Coleman, 1995). En resa rent fysiskt i tid och rum, men också en metaforisk resa på flera olika meningsnivåer. Pilgrimsvandringens rum byggs upp av arrangörens geografiska och tidsmässiga ramar. De yttre kännetecknen/verktyg som informanterna berättar om består av uppbrott, rastplatser, vägar och mål, samtal och tyst-

nad, möten och delande, samt bl. a. altaren, kyrkor och heliga platser, böner, bibelord, nattvard, sånger eller gudstjänst. Dessa verktyg används av pilgrimsledaren för att bygga rummet som informanterna tidigare benämnt som "frihetens rum på trygghetens grund".

För pilgrimerna blir pilgrimsvandringen med Wyllers ord det heterotopa rummet (Wyller, 2006). Rummet som är annorlunda och skilt från vardagen. Detta rum är platsen där pilgrimens "lilla berättelse" kan möta kyrkans "Stora berättelse", ett rum som öppnar upp för andlighet/spiritualitet, ett rum där liminoida upplevelser kan göras. Informant B uttrycker detta som följande:

för varje steg man går så skramlar man på och ju mer man skramlar på, ju djupare inåt sjunker tanken. Jag tänker att är tanken ute och fladdrar så kommer den längre och längre in till slut så, i bästa fall så landar man in i sitt inre rum där samtalet kan ske med Gud på något sätt.

I detta rum kan diakonin och pilgrimsledaren underlätta för rörelsen mellan det homotopa och heterotopa rummet och på det sättet relatera de två rummen till varandra. Detta blir med Wyllers ord att agera "go-between" (Wyller, 2006). Den transcendentala upplevelsen under pilgrimsvandring kan genom diakonin kläs i ord och ge pilgrimen möjligheter både ord och handling. Genom detta kan pilgrimsvandringen i bästa fall hjälpa pilgrimen att närma både sig själv och medmänniskan med kärlek och barmhärtighet.

Detta brobyggande som "go-between" skapar kan ske på flera plan, inom pilgrimen, mellan pilgrimerna som vandrar tillsammans och mellan pilgrimerna och medmänniskan och mellan pilgrimerna och samhället. Inom pilgrimen kan det leda till en förnyad livstolkning. Mellan pilgrimerna kan det leda till ökad gemenskap. Informant E uttrycker denna förhoppning med följande ord:

Om vi har en grupp som har vandrat något år då och stärkt sitt inre jag och blivit så otroligt stabila och trygga, då måste ju de kunna inbjuda A-laget till nästa vandring för då är ju de så stabila och trygga att de måste klara av att ta in nya i sin gemenskap

Till sist mellan pilgrimerna och samhället kan det bli som exemplifierades i kapitel 6.4.4 att broar byggs mellan olika religiösa grupper eller bildar opinion för fred.

7.2 Pilgrimsvandring som verktyg för att nå möjligheternas rum

Utifrån Nygaards modell av diakonalt arbete, se figur 6 kan pilgrimsvandringens beståndsdelar ses som verktyg (hybrid tool) som tillsammans med ett antal förhållningssätt skapar ett rum för möjligheter (space of possibilities). I Nygaards modell är det tydligt att alla verktyg används med syftet att bygga upp möjligheternas rum, dvs. verktygen används alltid med ett

syfte och en riktning. Enligt informanterna har diakoni alltid en riktning, diakoni är aldrig passivt utan syftar till någon form av rörelse eller förändring (se kapitel 6.3). Detta säger även biskopsbrevet om diakoni "om pilgrimsvandring tas som en bild för vårt liv som kristna kan diakoni beskrivas som en dimension av den vandringen. Det är rörelse och dynamik i diakoni." (Biskopsmötet, 2015). Nedan ska belysas pilgrimsledarna använder olika verktyg som bidrar till att bygga pilgrimsvandringens rum som även blir möjligheternas rum.

De yttre kännetecknen på pilgrimsvandringen som informanterna tidigare nämnt i kapitel 6.2.2 kan användas som verktyg (hybrid tools) i Nygaards modell. De yttre kännetecknen består av bland annat av uppbrott, rastplatser, vägar och mål, samtal och tystnad, möten och delande, altaren, kyrkor och heliga platser, böner, bibelord, nattvard och sånger.

De tre förhållningssätten i Nygaards modell mode of recognition and challenging/expanding possibilities, mode of being - becoming och mode of proximity and periphery påminner mycket om de diakonala hållningar som informanterna talat om i tidigare kapitel. Nedan har författaren valt att illustrera Nygaards modell och begrepp med några av informanternas ord.

Det första förhållningssättet mode of recognition and challenging/expanding possibilities handlar om lyhördhet att lyssna på människor, vilka ibland hamnat i en svår situation. Informanterna beskriver att pilgrimsvandringens uppbyggnad hjälper pilgrimerna att se varandra som jämlikar. Pilgrimerna oavsett om de är ledare eller deltagare är alla människor på väg mot samma mål under en viss tid. Förutsättningarna är för alla likartade, de står vid starten och ska ta sig till målet. Informanterna berättar att under vandringen möts pilgrimerna i bästa fall som jämlika människor i ögonhöjd och delar med sig av sina livserfarenheter och det de har i sina ryggsäckar (både bildligt och bokstavligt). I detta ligger också lyhördhet inför om en person behöver tala eller vara tyst, vara ifred eller vill mötas. Detta innebär enligt informant en syn på människan där hon tillskrivs en inneboende självstyrka. Det innebär att ibland hjälpa till och ibland inte. Det innebär att inte hjälpa med sådant som människan inte vill ha. Detta beskrivs av informant B som att "diakoni är att gå med i stunder av livet när det kanske är tufft" och informant E lägger till "att sträcka fram sin hand och säga: Du är inte ensam, medveten om att jag kan inte lösa deras problem, men jag kan lyssna och erbjuda sällskap." När parterna mötts och blivit bekräftade så kan man som informant M framför "genom samtal och bilder ge dem (pilgrimerna) inre styrka att våga gå den jobbiga vägen till friskhet." Detta innebär att informanterna erkänner den situation ligger för handen men samtidigt utmanar och söker efter nya möjligheter.

Det andra förhållningssättet mode of being - becoming handlar om att få vara den man är och bli den man ska bli. Detta kan beskrivas med Turner & Turners begrepp den liminoida upplevelsen (Turner & Turner, 1978). Den liminoida upplevelsen kan förändra personens självbild och förståelse av sin kontext och sociala status. Den liminoida upplevelsen kommer enligt informanterna från att alla är på väg längs livsvägen, vilket innebär att alla får vara som de är oavsett tro eller livsåskådning, samt att på vandringen är alla jämlikar och förutsättningarna är likartade, alla står vid starten och ska ta sig till målet. Hållningen handlar om ömsesidighet och möten mellan jämlikar. Informanterna menar att detta vidare innebär att var och en får frihet att delta utifrån den situation som den befinner sig i. Vilket informant M formulerar som "att alla får ha sitt livsrum i kollektivet".

Det tredje förhållningssättet handlar om att balansera mellan närhet och distans. Informanterna berättar om att det under en pilgrimsvandring är vanligt att pilgrimerna går över gränser. Dessa gränser kan vara rent geografiska, de passerar från ett land eller ett landskap till ett annat eller att de passerar en stadsgräns. Det kan vara socioekonomiska gränser eller kulturella gränser. Det kan vara att möta varandra trots att de kommer från olika sammanhang. Informant I lyfts här fram:

...Du bryter upp från din vardag, du söker någonting som är viktigt för dig. Du korsar gränser. Du möter det okända, det du inte är beredd på att möta och i det sammanhanget förhoppningsvis så växer du...

Denna hållning verkar ofta som brobyggare mellan periferi och närhet/centrum. Hållningen leder till att gränser korsas vilket skapar möten där pilgrimen måste förhålla sig till och förändras av "de andra".

Pilgrimsledaren använder bland annat sina kunskaper pilgrimsvandringens uppbyggnad och den kristna tradition som verktyg för att med hjälpa sin diakonala hållning bygga upp möjligheternas rum.

7.3 Vad händer i pilgrimsvandringens rum

Informanternas beskrivningar om vad som händer i pilgrimsvandringens rum kan tolkas som att det är en mötesplats där livsberättelsen, den religiösa och den andliga dimensionen möter varandra. När detta sker, säger informanterna, kan pilgrimsvandringen hjälpa pilgrimerna till att få nya perspektiv på livet, sig själva, medmänniskan och Gud. Detta kan leda till att pilgrimerna samlar kraft och mod till att göra nya livsval, vilket kan resultera i att människor relaterar till varandra på nya sätt och att det skapas gemenskap över gränser. Vilket författaren anser ligga i linje diakonins uppdrag såsom det beskrivs Lutherska världsförbundets "Diakoni

i kontext": att diakoni ska arbeta för förvandling (transformation), försoning (reconciliation) och bemyndigande (empowerment) (LWF, 2009). Dessa berättelser av vad som händer på en pilgrimsvandring stämmer överens med Nygaards modell som syftar till att beskriva hur diakonin skapar möjligheternas rum.

Informanterna påpekar i kapitel 6.2.1 att det är att pilgrimsledarens viktigaste uppgift är att se till att frihetens rum på trygghetens grund bildas och skyddas. Det som händer i detta rum är mellan pilgrimerna och Gud eller som en informant L uttrycker det pilgrimsledarens uppgift är:

att kratta manegen och lägga allt till rätta medan det bara är Gud som kan se till att det blir en föreställning.

Om en pilgrimsledare förväntar specifika effekter från möjligheternas rum finns det en risk att pilgrimsledaren inte ser och bekräftar pilgrimen på det sätt som behövs för att skapa möjligheternas rum, vilket kan leda till att själva iden med den diakonala pilgrimsvandringen går om intet.

I pilgrimsvandringens rum kan pilgrimerna få liminoida upplevelser. Dessa upplevelser kan vara en beskrivning av det rum fullt med möjligheter som sammanfattas i Nygaards modell "spaces of possibilities". Möjligheternas rum som bildas på pilgrimsvandringen är ett rum där pilgrimerna själva interagerar med varandra och som de gärna återvänder till. Informant D berättar om detta rum på följande sätt:

...den ensamma personen som inte har så socialt nätverk kan ju på ett snabbt sätt utvidga sitt sociala nätverk genom att tillämpa pilgrimsvandringar eller vara aktiv deltagare i pilgrimsvandringar... och folk vill gärna återkomma.

Pilgrimsvandringen öppnar för möjligheternas rum skapar nya kontaktytor och som sedan kan leda vidare till ökat engagemang för och nya relationer till medmänniskan.

8 Diskussion

I denna uppsats har undersökts hur pilgrimsarbete som bedrivs i Svenska kyrkan kan vara en del av Svenska kyrkans diakonala arbete. Resultatet visar att pilgrimsarbete *kan* förstås som en diakonal uppgift i Svenska kyrkan. Men därmed inte sagt att pilgrimsarbete är enbart ett diakonalt arbetsområde, det kan lika gärna förstås som undervisning eller mission eller som att fira gudstjänst. Diskussionen belyser först en ny tolkning av "pilgrimens sju nycklar" utifrån det liminoida rummet. Sedan diskuteras likheter mellan "Biskopsbrevet om diakoni" och den i materialet framkomna bilden av pilgrimvandring och diakoni. Sedan lyfts pilgrimsvandringens rum fram och ses ur olika perspektiv. Sedan avslutas med att se på ett antal möjliga vägar framåt för diakoni och pilgrimsvandring i kombination.

8.1 Pilgrimens sju nyckelord

I kapitel 4 Tidigare forskning redogörs för hur pilgrimsprästen Hans-Erik Lindström utifrån sina erfarenheter om svenska pilgrimer försöker tolka vad en pilgrimsvandring innebär. Detta resulterar i de pilgrimens sju nyckelord. Dessa får kritik av bl.a. Anna Davidsson Bremborg eftersom de målar upp en livsstil som väldigt få kan göra till sin i vardagen. Dessa nyckelord får omdömet livsstilspopulism.

Kanske ska dessa nyckelord snarare tolkas som en beskrivning av pilgrimers liminoida upplevelser. Utifrån tidigare forskning kan den liminoida upplevelsen förändra personens självbild och förståelse av sin kontext och sociala status, vilket även framkommit i resultatredovisningen av det empiriska materialet. De som pilgrimsvandrat har ofta gjort erfarenheter som blir minnen för livet och det är inte ovanligt att pilgrimsvandringen sker i samband med eller utmynnar i en livsomställning av något slag. För att kunna uttala sig med säkerhet om vad som händer med pilgrimerna när de kommer hem har inte undersökts i denna uppsats och är ett område som behöver beforskas.

8.2 Pilgrimsvandring och diakoni

I materialet har i resultatredovisningen beskrivits hur informanterna ser på pilgrimsvandring och diakoni. Utifrån detta vill författaren trots att det är ett begränsat material ställa biskoparnas syn på diakoni och pilgrimsvandring i jämförelse med informanternas syn på detsamma. Dessa bilder av diakoni och pilgrimsvandring om framträtt i materialet i kapitel 6.3 visar att pilgrimsvandringen betraktas som en diakonal aktivitet och byggs med hjälp av en diakonal hållning och berör både diakonins horisontala och vertikala dimensioner. I kapitel 6.4 tolkas pilgrimsarbete som en metod för livstolkning och andlig fördjupning, som en metod för att

uppnå läkedom och hälsa, som metod för att främja gemenskap, som metod/hjälp för att gå över gränser och som förkroppsligad eller inkarnerad diakoni.

Dessa bilder av pilgrimsvandring och diakoni bekräftas av "Biskopsbrevet om diakoni" (Biskopsmötet, 2015). I biskopsbrevet talar både orden och bilderna om pilgrimsvandring på ett sätt som författaren till stora delar uppfattar ligga i linje med varandra.

Utifrån detta anser författaren att det är intressant att kyrkans högsta ledning, biskoparna och kyrkans pilgrimsledare har liknande uppfattningar om diakoni och pilgrimsvandring. I detta sammanhang är tiden för datainsamling, databearbetning och utgivningen av biskopsbrevet en intressant aspekt att studera.

Datainsamlingen skedde som tidigare nämnts augusti till november 2015, biskopsbrevet utkom till advent 2015. Detta innebär att informanterna och biskoparna oberoende av varandra beskrivit sina bilder av diakoni och pilgrimsvandring. I detta sammanhang är det också viktigt att notera att författarens bearbetning av informanternas svar gjordes innan författaren tog del av biskopsbrevet. Detta var ett medvetet val av författaren för att inte bli influerad av biskopsbrevet om diakoni innan databearbetningen var klar.

En aspekt som kan vara intressant att studera vidare är huruvida biskopsbrevet om diakoni och informanternas uppfattningar om pilgrimsvandring och diakoni kommer att påverka kyrkans strategiska satsningar på pilgrimsvandring och diakoni framöver.

8.3 Pilgrimsvandring som rum

Pilgrimsvandring kan förstås på olika sätt, dels som en metaforisk beskrivning av livsvandringen mellan födelse och död och dels som en rent fysisk vandring mellan två punkter. Pilgrimsvandring förstås i första hand i denna uppsats som en vandring som sker rent fysiskt under kortare eller längre tid. Men även en metaforisk tolkning av pilgrimsvandringen används främst då i betydelsen av ett rum.

Pilgrimsvandringen kan med Wyllers (Wyller, 2006) ord kan beskrivas som ett heterotopiskt rum. Detta mentala rum är skilt från vardagen, ett rum som enligt informanterna byggs av pilgrimsledarna. Ett rum som är pilgrimens rum. Rummet är öppet mot både den horisontala och vertikala dimensionen, både mot pilgrimens vardag, livshistoria såväl som och mot livstolkning och andlighet. Det är ett rum som är vid sida av vardagen och från vilket pilgrimens vardagen kan reflekteras över och även studeras ifrån.

Wyllers heterotopiska bild av rummet kan också förstås i relation till samhället. Rummet kan då beskrivas som det diakonala rummet vid sidan av samhället. Ett rum utifrån vilket samhället granskas och kritiserar. Detta diakonala rum blir då ett rum för protest och nytänkande kring samhället. Denna diakonala vandring har sin funktion som kritik av samhället. I detta avseende kan rummet förstås som det diakonala rummet som verkar för förvandling av samhällsinstitutioner och strukturer, och bemyndigande (empowerment) av grupper av människor i samhället. Vilket för författaren verkar ligga i linje med vad Nordstokke & Stubkjaer hävdar är diakonins uppgift, att vara en kritisk röst mot orättfärdiga maktförhållanden och frågor av global karaktär gällande bistånd och miljöfrågor, mm (Nordstokke & Stubkjaer, 2005).

Dessa två tolkningar av det heterotopa rummet skapar spänningar mellan pilgrimsvandringen i första bilden och den diakonala vandringen i den andra. Som tidigare refererats till i kapitel 6.5.2 så är denna spänning enligt informant B viktig att vara medveten om:

För jag tror att pilgrimsvandringen måste ha... den har ett egenvärde i sig och om man strukturerar den för mycket och gör den till en metod för mycket så mister den sin egenart... så att det är verkligen en utmaning att försöka balansera, att vara öppen, som en pilgrim är till sin natur. Att vara öppen, att gå med att vandra med, men att inte pilgrimsvandringen förändras till att bli en miljörelse, eller att pilgrimsvandringen förändras till att bli en fredsrörelse. Utan vara medveten om sin egenart på något sätt.

Pilgrimsvandring och diakonal vandring använder båda liknande språk och uppbyggnad men de är en spänning mellan dem som pilgrimsledaren behöver vara medveten om.

Enligt Nygaards modell skapar pilgrimsledaren på pilgrimsvandringen möjligheternas rum. Detta rum ger pilgrimerna nya möjligheter. Huruvida dessa möjligheter leder till att pilgrimen förändras och gör ett comittment för samhällsengagemang är utanför pilgrimsledarens kontrollområde och som informant L tidigare uttryckte det är pilgrimsledarens uppgift:

att kratta manegen och lägga allt till rätta medan det bara är Gud som kan se till att det blir en föreställning.

Enligt informanterna är det en av arrangörens viktigaste uppgifter att se till att detta frihetens rum på trygghetens grund bildas och skyddas. Vad som detta sedan leder till är nästa steg som helt och hållet ligger på pilgrimernas initiativ. Det går inte att förutbestämma eller kontrollera.

Detta kan vara en förklaring till att kyrkan som organisation framstår som att sakna strategi för att satsa på pilgrimsarbete. Utifrån informanternas berättelser kan inte någon strategisk tanke uppfattas, det närmaste strategi som kan anas är att pilgrimsvandring är ett sätt att skapa

identitet för arbetslag och församlingar. Motiven för kyrkan som organisation att satsa på pilgrimsvandring, utifrån informanternas berättelser, verkar vara därför att det ligger i tiden.

I denna uppsats har visats att pilgrimsvandring kan förstås som ett möjligheternas rum. Ett rum som pilgrimsledarna skapar och som kan klassas som ett diakonalt rum. Ett rum i vilket den horisontala och vertikala dimensionen av diakoni hålls samman. I detta rum kliver pilgrimerna in och vad som därinne sker är i bästa fall ett möte mellan pilgrimerna, medmänniskorna och Gud. När pilgrimsvandringen ger upphov till att broar byggs mellan individer och samhället, mellan människor och Gud så kan pilgrimsvandringen kallas diakonal.

8.4 Möjliga vägar framåt/utvecklingspotential för diakonala vandringar

I denna uppsats kan anas att den personliga livsresan som informanterna gjort skulle kunna påverka vad de ser och lyfter fram hos pilgrimernas pilgrimsvandring. Huruvida informanternas personliga motiv får genomslag i Svenska kyrkans styrnings- och ledningsfunktioner har inte belysts i denna uppsats. Det kan konstateras att detta är ett intressanta forskningsområden som mer skulle belysa dynamiken mellan styrnings-, lednings- och utförarnivå i Svenska kyrkan som organisation.

Utifrån vilka effekter den diakonala pilgrimsvandring ger för pilgrimerna i förhållande till koncepten hälsa och utsatthet som diskuterades i kapitel 5.3 skulle studier kunna göras av pilgrimer innan och efter en pilgrimsvandring. Huruvida det diakonala arbetet är framgångsrikt borde kunna visas genom förändring i dessa två koncepten. Diakoni och pilgrimsvandring resulterar i bästa fall i minskad utsatthet och ökad hälsa.

Utifrån det insamlade materialet ses flera möjliga vägar för att utveckla diakonala vandringar och diakonala pilgrimsvandringar. Målet med detta utvecklingsarbete är att fokusera uppdraget: att bedriva diakoni och genom detta hitta vägar till möten med människor till kropp, själ och ande.

En väg kan vara att utveckla diakonala pilgrimsvandringar med särskilda grupper, långtids-sjukskrivna, personer med ohälsa både fysisk och psykisk. Samt att utveckla vandringar för de grupper som redan finns inom kyrkans verksamhet, konfirmander, ledarutbildning, föräldragrupper, samtalsgrupper mm.

En annan väg att gå kan vara att utveckla samarbete med organisationer och offentliga förvaltningar. Tex kan diakonal pilgrimsvandringar med interner eller försoningsvandringar med brottsoffer och förövare ordnas.

Ännu en väg att utveckla diakonala pilgrimsvandringar är att jobba fram tematiska vandringar t ex sorgbearbetningsvandring, multireligiös vandring, protestvandringar etc.

För att kunna utveckla dessa olika vägar behövs dokumentation och erfarenhetsutbyte mellan pilgrimsledare. För att ett sådant diakonalt utvecklingsarbete ska vara möjligt behöver pilgrimsvandringar och diakonala initiativ dokumenteras. När de konkret gjorda erfarenheterna som gjorts runt om i landet dokumenterats kan detta sedan systematiseras och utvecklas till evidensbaserade metoder för diakonalt arbete med pilgrimsvandring som fokusområde.

9 Litteraturförteckning

- Antvosky, A., 1991. *Hälsans mysterium*. Köping: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Aurelius, C. A., 2014. *På Helig mark*. Skellefteå: Artos & Norma Bokförlag 2014.
- Bakken, A., 2003. *Pilgrimage to Nidaros. A practical pilgrimage theology*. Trondheim: Liturgical Centre.
- Bartholomew, C. & H. F. ed., 2004. *Exploration in a Christian theology of pilgrimage*. Cornwall: Ashgate publishing company.
- Bauer, H. & Widegren, M., 1995. *Pilgrimsvandringar i Sverige*. Värnamo: Svenska turistföreningens förlag.
- Biskopsmötet, 2015. *Ett biskopsbrev om diakoni*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Blennerger, E. & Hansson, M. J. red., 2008. *Diakoni tolkning, historik, praktik*. 1:a upplagan red. Stockholm: Verbum Förlag AB.
- Bodin, J., 2013. Gå tolv mil på en vecka?! Du måste vara galen!. i: *Pilgrimsfärder i historia och nutid*. Kungsgården : Ovansjö Järbo Pastorat, 2013: Tysk, Karl-Erik.
- Bradley, I., 2009. *Pilgrimage*. Oxford: Lion Hudson plc.
- Brodd, S.-E., 1997. *Diakonins teologi*. Borås: Verbums förlag.
- Coleman, S. & E. J., 1995. *Pilgrimage, Past and present in the world religions*. Cambridge, Massachusetts: Harvard university press.
- Dahlberg, K., 1997. *Kvalitativa metoder för vårdvetare*. Lund: Studentlitteratur.
- Davidsson Bremborg, A., 2008. Spirituality in Silence and Nature: Motivations, Experiences and Impressions among Swedish Pilgrims. *Journal of Empirical Theology* 21, pp. 149-165.
- Davidsson Bremborg, A., 2009. Pilgrimsvandringar - andlighet på gång. i: *Heliga platser pilgrimsfärder och andliga resor i vår samtid*. Malmö: Föreningen lärare i religionskunskap, pp. 9-18.
- Davidsson Bremborg, A., 2010. *Pilgrimsvandring på svenska*. Lund: Arcus förlag.
- Davidsson, C. & Stävåg, A., 2016. Pilgrimsvandring. *Utemagasinet*, 09 Maj.

- DN, 1998. *Prosjekt pilegrimsleden 1994-1997. Resultater og erfaringer.*, Trondheim: Direktoratet for naturforvaltning.
- Eade, J. & Sallnow, M. J., 1991. *Contesting the Sacred*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers.
- Edman, J., 2008. Lösdrivarlagen och den samhällsfarliga lättjan. i: *Villkorandets politik*. Malmö: Égalité, pp. 131-143.
- Egeria, 2007. *Resebrev*. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.
- Enander, R., 2000. *Vägen till Santiago de Compostela*. Lund: Hjalmarson & Högberg Bokförlag.
- Engel, C., 2008. Diakoni för vilka och varför? Ett kyrkans dilemma. i: E. Blennberger & M. J. Hansson, red. *Diakoni, tolkning, historik, praktik*. Stockholm: Verbum Förlag, pp. 231-248.
- Ewald, S., 1996. *Religionslexikonet*. Stockholm: Bokförlaget Forum.
- Farley, L. R., 2014. *Following Egeria*. Chesterton: Ancient Faith Publishing.
- Haugen, H. M., 2015. Trosuppläring, åndelig utvikling og diapraksis. *Prismet forskning*, pp. 221-233.
- Hay, D. & Nye, R., 2006. *The Spirit of the Child*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Hjalmarsson, E., 2016. *Svenska kyrkan diakonipastoral*. [Online]
Available at: <https://internwww.svenskakyrkan.se/Diakoni/diakonipastoral>
[Använd 15 april 2016].
- Jantzen, G. M., 1995. *Power, Gender, and Christian Mysticism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jensen, R., 2014. *Pilegrim. Lengsel vandring, tenkning - för och nå*. Oslo: Novus förlag.
- Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L., 2010. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Johannesson, K., 2014. *Helgelsens filosofi*. Stockholm: Verbum.
- Jonsson, H., 1993. Ernst Westerlund. *Socialmedicinsk tidskrift*, 7-8, pp. 399-407.

- Junestav, M., 2008. Arbetslinjen i sociallagstiftningen - från nödhjälp till aktivitetsgaranti. i: *Villkorandets politik*. Malmö: Égalité, pp. 99-112.
- Kvale, S. & Brinkmann, S., 2009. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lagercrantz, A., 2007. *Att gå till sig själv*. Stockholm: Verbum.
- Lind, G., 2007. Jag som inte har mina ben kvar. jag är ändå rädd att gå bort från mig själv. i: *Att gå till sig själv*. Stockholm: Cordia, pp. 93-123.
- Lindskog, B. I. & Zetterberg, B. L., 1981. *Medicinsk terminologi lexikon*. Stockholm: Nordisk bokhandels förlag.
- Lindström, H.-E., 1997. *Lilla Pilgrimsboken*. Stockholm: Verbum.
- Lindström, H.-E., 2005. *Pilgrimsliv*. Kristianstad: Verbum.
- Luthen, E., 1992. *I pilegrimenes fotspår till Nidaros*. Oslo: Cappelen.
- LWF, 2009. *Diakonia in Context - Transformation, Reconciliation, Empowerment.*, Geneve: The Lutheran World Federation (LWF) Department for Mission and Development.
- Löver, L. L., 2008. *Turist eller pilgrim? En undersökelse av nåtidens pilgrimsfenomen*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Malterud, K., 2015. *Kvalitativa metoder i medicinsk forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Melder, C., 2011. *Vilsenhetens epidemiologi - En religionspsykologisk studie i existentiell folkhälsa*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Melder, C., 2013. *Existentiell folkhälsa, om diakonins preventiva och livsstärkande uppgift*, Stockholm: u.n.,
- Morinis, A., 1992. *Sacred Journeys - The Anthropology of Pilgrimage*. u.o.:Greenwood Press.
- Nordstokke, K., 2015. *Diakoni i kontext*. Genève: The Lutheran World Federation.
- Nordstokke, K. & Stubkjaer, H., 2005. *Det dyrebare menneske*. Frederiksberg: Unitas Forlag.
- Norling, I. & Gunnarsson, M., 1994. *Fritid som socialt fenomen*. Stockholm: Liber.

Nygaard, M. R., 2014. Modes of Deacons' Professional knowledge - facilitation of the 'Space of Possibilities'. *Diaconia*, vol 5, pp. 178-200.

Nygaard, M. R., 2015. *Caring to Know or Knowing to Care?*. Oslo: u.n.

Omerspahic, M., 2016. *Expressen Årets dagstidning 2016*. [Online]

Available at: <http://www.expressen.se/nyheter/vandrar-till-spanien--for-utsatta-ungdomar/>
[Använd 15 April 2016].

Platzer, A. S., 2013. Att vara ute och gå El Camino ur fem svenska författares synvinke. i: K. Tysk, red. *Pilgrimsfärder i Historia och nutid*. Skara: Författarna, pp. 37-49.

Repstad, P., 2007. *Mellom närhet och distanse. Kvalitativa metoder isamfunnsfag..* Oslo: Universitetsförlaget.

Sandell, K. & Sörlin, S., 2008. *Friluftshistoria : från "hårdande friluftslif" till ekoturism och miljöpedagogik: teman i det svenska friluftslivets historia*. Stockholm: Carlsson bokförlag.

Scaperlanda, M. R. & M., 2004. *The Journey*. Chicago, Illinois: Loyola Press.

Schönauer, J., 2016. *Gesamtstatistik der in Santiago de Compostela registrierten Pilgerinnen und Pilger*. [Online]

Available at: www.pilgern.ch
[Använd 2015 april 2016].

Sjödén, A., 2008. *En kvinnas resa*. Stockholm: Bazar förlag AB.

Statistikdatabas, o. s. g. P. B., 2016. *Svenska kyrkan*. [Online]

Available at: <http://internwww.svenskakyrkan.se/statistik/utställningar-visningar-av-kyrkan-och-vuxenverksamhet>
[Använd 12 April 2016].

Stoddard, R., 1997. *Defining and Classifying Pilgrimages*, Lincoln: Geography Faculty Publications.

Svenskakyrkan, 2014. *Kyrkoordning med kommentarer och angränsande lagstiftning*. Stockholm: Verbum.

Sverige, F. P. i., 2007. *Pilgrimsvandring*, Vadstena: u.n.

Sverige, R. P. i., 2016. *Riksförbundet Pilgrim i Sverige/stadgar*. [Online]
Available at: <http://www.pilgrimisverige.se/om-f%C3%B6reningen/medlemmar/stadgar-16631527>

[Använd 29 mars 2016].

Thagaard, T., 2013. *Systematikk og innlevelse, en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Thagaard, T., 2015. *Systematikk og inelvelse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Turner, V. & Turner, E., 1978. *Image and pilgrimage in christian culture*. Oxford: Colombia University Press.

Wadensjö, B., 1998. *Pilgrimsland*. Karlstad: Karlstad stift i samarbeite med Värmlands Turistråd.

Wettermark, T., 2011. *Tankegångar om pilgrimsteologi*. Stockholm: Artos & Norma bokförlag.

Vistad, G. K. B., 2012. *Den norske pilegrimsrenessansen: En analyse av tilretteledere, interessenter og prosesser*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Wyller, T., 2006. Hetertopisk diakoni. Diakoni i spenningen mellom kall og profetisme. i: *Kirke, protestantisme og samfunn. Festskrift till professor dr. Ingun Montgery*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, pp. 273-288.

Yin, R. K., 2013. *Kvalitativ forskning från start till mål*. Lund: Studentlitteratur.

10 **Figurförteckning**

Figur 1 Registrerade pilgrimer i Santiago	16
Figur 2 Dagar för retreat och pilgrimsvandring i Svenska kyrkan	17
Figur 3 Deltagare i retreat och pilgrimsvandring i Svenska kyrkan	17
Figur 4 Stoddards modell för klassificering av pilgrimsvandringar	27
Figur 5 Diakonipastoral för Svenska kyrkan	36
Figur 6 Nygaards modell "Spaces of Possibilities"	40

11 Appendix

11.1 Intervjuguide

Konkreta erfarenheter av pilgrimsvandring

Vilka är dina erfarenheter av att pilgrimsvandra?

Hur började du att arbeta med pilgrimsvandring?

I vilka sammanhang har du lett pilgrimsvandringar?

Vem har deltagit på dessa vandringarna? Beskriv deltagarna

Effekter av pilgrimsvandring

Vilka effekter ser du hos deltagarna som pilgrimsvandrar?

Vilka effekter ser du av att arbeta med pilgrimsvandring?

Vilka effekter ger pilgrimsvandring? För deltagarna, för ledarna, för kyrkan?

Definition av begreppet pilgrimsvandring

Vad är en pilgrimsvandring, som du ser det?

Hur vet man att det är en pilgrimsvandring?

Vad skiljer pilgrimsvandring från andra sorts vandringar/promenader/resor?

Pilgrimsvandring och kyrkan

Hur tror du det kommer sig att kyrkan satsar resurser på pilgrimsvandringar/pilgrimsarbete?

Motiv för pilgrimsvandring

Vad är dina motiv för att arbeta med pilgrimsvandring?

Hur kommer det sig att du arbetar med pilgrimsvandring?

Vad är målsättningen för pilgrimsvandringarna? Värde i sig själva eller för att uppnå något annat?

Kan pilgrimsvandring vara ett uttryck för evangeliet i handling? I så fall hur?

Pilgrimsvandring som metod för diakonalt arbete

Ser du något samband mellan diakoni och pilgrimsvandring? I så fall vad i en pilgrims vandring menar du kan vara diakonalt?

Hur tänker du att pilgrimsvandring kan användas inom diakonin?

Kan pilgrimsarbete vara ett diakonalt arbetsområde? Hur?

På vilka sätt kan pilgrimsvandring och pilgrimsfärd vara metoder i ett diakonalt arbete?

Jobbar du konkret med pilgrimsvandring och diakoni? ge exempel

Utmaningar med pilgrimsvandring som diakonalt arbete?

Ser du några speciella utmaningar med att arrangera pilgrimsvandringar som ett diakonalt initiativ? Praktiska eller andra?

Har du några tankar om hur man kan möta dessa utmaningar?

Vidareutveckling inom diakonin

Har du konkreta tankar och idéer om hur detta med diakoni och pilgrimsvandring kan utvecklas?

Andlighet/spiritualitet/teologi som grund för arbetet med pilgrimsvandring

Hur viktig är den andliga dimensionen på en pilgrimsvandring? Varför/varför inte?

Vilken slags spiritualitet/andlighet/teologi använder du på i arbetet med pilgrimsvandringar?

Är skapelsen/naturen en del av denna teologi?

Är kroppen en del av denna teologi?

Är Jesus Kristus en del av denna teologi?

Var tänker du att man söker Gud?

Kommer denna teologin till uttryck i ditt arbete med pilgrimsvandring? I så fall hur?

Yttre ramar för pilgrimsarbetet

Hur många arbetar på ditt pilgrimscenter/pilgrimsgård/församling?

Vilka funktioner/yrken har de som arbetar här?

Hur ser fördelningen ideella/anställda ut?

Vem/vilka finansierar arbetet?

Hur kategoriseras pilgrimsarbetet i budgeten? t.ex. som diakoni, egen budgetpost...

Hur stor budget går till arbetet med pilgrim?

Hur stor budget går till arbetet med diakoni?

Hur fördelas pengar mellan leduppbyggnad/materiell utveckling (hårdvara) och pilgrims-
vandringar/pilgrimsledarutbildning (mjukvara)?